

Kriminalita dětí a mladistvých, její příčiny a možnosti řešení

Bc. Kristýna Prajková

Diplomová práce
2010

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Kristýna PRAJKOVÁ**
Studijní program: **N 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Aktuální otázky dětské delikvence**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti kriminality dětí a mládež
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvantitativního výzkumu.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

GAVORA, P. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.

Macek, P. Adolescence. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.

Matoušek, O., Kroftová, A. Mládež a delikvence. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.

Šolcová, I. Vývoj resilience v dětství a dospělosti. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2947-3.

Vágnerová, M. Vývojová psychologie I.- dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Jarmila Šťastná

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

12. ledna 2010

Termín odevzdání diplomové práce:

30. dubna 2010

Ve Zlíně dne 12. ledna 2010

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

L.S.

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby 1);
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 2);
- podle § 60 3) odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 3) odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;

na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevýdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

Abstrakt

Tématem diplomové práce je problematika protiprávních činů dětí a mládeže. Práce je rozdělena na dvě části. V teoretické části se nejdříve zabývám základními pojmy, které jsou důležité pro přesné pochopení dané problematiky. V další kapitole se věnuji kriminalitě mládeže v historickém kontextu, jak se vyvíjela právní stránka této problematiky až po dnešní podobu. Dále se zmiňuji o činitelích, kteří mohou mít vliv na páchání trestné činnosti dětí a mládeže. Následně se zabývám resiliencí a možnostmi prevence kriminality dětí a mládeže. V praktické části je zpracován výzkum, jehož cílem je determinovat případnou latentní kriminalitu u studentů středních škol ve městě Hodonín.

Klíčová slova: dítě, mládež, kriminalita, delikvence, zákon o soudnictví ve věcech mládeže, sociálně právní ochrana dětí, prevence.

ABSTRACT

Abstract

The Diploma Thesis deals with the issue of illegal activities of the juveniles. The Thesis is divided into two parts. The theoretical part introduces the basic terminology requisite for proper understanding of the subject. The following chapter looks back to the historical development of the legal aspect of the issue up to the current perception of the juvenile criminality. Further, I list the factors which might influence committing juvenile delinquency. Consequently I deal with resilience and possible juvenile delinquency precautions. The practical part brings the project the objective of which is to determine possible latent criminality of secondary school students in the city of Hodonín.

Key words: Child, teenagers, criminality, delinquency, the Act on Justice Regarding Juvenils, social-legal protection of children, prevention.

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí diplomové práce Mgr. Jarmile Šťastné za pomoc, rady a vstřícnost při zpracování diplomové práce.

Také bych chtěla poděkovat své rodině za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytli při zpracování diplomové práce, a které si nesmírně vážím.

OBSAH

ÚVOD.....	10
1 TEORETICKÁ ČÁST	12
1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	13
1.1 DÍTĚ	13
1.2 MLÁDEŽ	14
1.3 MLADISTVÝ	14
1.4 KRIMINALITA	14
1.5 PREKRIMINALITA	14
1.6 TRESTNÝ ČIN	15
1.7 DELIKVENCE	15
1.8 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY	15
1.9 KRIMINÁLNÍ POLITIKA	16
1.10 PREVENTIVNÍ POLITIKA.....	16
1.11 KRIMINÁLNÍ PREVENCE	16
1.12 RESILIENCE	17
1.13 SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANA DÍTĚTE.....	17
2 KRIMINALITA DĚTÍ A MLÁDEŽE.....	19
2.1 VÝVOJ NÁZORŮ NA DĚTSKOU KRIMINALITU.....	20
2.2 HISTORIE TRESTNÍHO PRÁVA VE VĚCECH MLÁDEŽE NA NAŠEM ÚZEMÍ.....	21
3 HLAVNÍ FAKTORY VZNIKU DĚTSKÉ DELIKVENCE	24
3.1 BIOLOGICKÉ FAKTORY.....	24
3.2 PSYCHOLOGICKÉ FAKTORY.....	25
3.3 SOCIÁLNÍ FAKTORY	26
3.3.1 Rodinné prostředí	26
3.3.2 Školní prostředí	27
3.3.3 Vrstevníci	27
3.3.4 Společnost	28
3.3.5 Média a moderní technologie	28
4 RESILIENCE	30
4.1 DEFINICE RESILIENCE	30
4.2 VÝVOJ RESILIENCE	31
4.3 RESILIENCE VE ŠKOLÁCH.....	32
4.4 POSILOVÁNÍ RESILIENCE VE VÝVOJI MLÁDEŽE.....	33
5 PREVENCE KRIMINALITY	35

5.1	SYSTEM VČASNÉ INTERVENCE	36
5.1.1	Cíle SVI.....	38
5.1.2	Zásady práce SVI	38
5.1.3	Cílové skupiny klientů SVI.....	39
5.2	INTERVENCE V ČR.....	40
5.2.1	Kurátor pro mládež.....	41
5.2.2	Probační a mediační služba.....	41
5.2.3	Střediska výchovné péče	41
II	PRAKTICKÁ ČÁST	43
6	INFORMACE O VÝZKUMU	44
6.1	VÝZKUMNÝ PROBLÉM A CÍL VÝZKUMU	44
6.1.1	Výzkumné otázky.....	44
6.2	VÝZKUMNÝ VZOREK	44
6.3	METODIKA VÝZKUMU.....	45
6.3.1	Analýza dat.....	45
6.4	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU A JEJICH INTERPRETACE	68
7	DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	70
	ZÁVĚR	71
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	72
	SEZNAM PŘÍLOH.....	76
	PŘÍLOHA Č. 1 VÝVOJ KRIMINALITY DĚTÍ A MLADISTVÝCH V ČR V LETECH 1998-2008	77
	PŘÍLOHA Č. 2 PŘEHLED KRIMINALITY DĚTÍ A MLADISTVÝCH V ČR ZA ROK 2009	79
	PŘÍLOHA Č. 3 PŘEHLED KRIMINALITY DĚTÍ A MLADISTVÝCH V JIHMORAVSKÉM KRAJI V ROCE 2009	81
	PŘÍLOHA Č. 4.....	83
	PŘÍLOHA Č. 5 NEZAMĚSTNANOST V ČR (PODLE VÝSLEDKŮ VÝBĚROVÉHO ŠETŘENÍ PRACOVNÍCH SIL ZA 4. ČTVRTLETÍ 2009).....	86
	PŘÍLOHA Č. 6 SCHÉMA SYSTÉMU VČASNÉ INTERVENCE.....	87

ÚVOD

Vyrůstat je pro dítě „těžká práce“ i za předpokladu, že má nejlepší podmínky pro svůj vývoj. Pokud ovšem podmínky pro jeho vývoj nejsou právě optimální, je situace pro dítě daleko obtížnější. Většina problémů se nedá jednoduše odstranit jednoduchým zásahem, je zapotřebí usilovné práce mnoha lidí postupně obtíže odstranit. Jak už ovšem prokázaly různé výzkumy, příroda člověka vybavila dispozicemi, které mu umožňují poprat se i s nejtěžším trápením a nepřízní, pokud se mu dostane pomoci.

Kriminalita dětí a mladistvých je velmi závažný společenský problém. Uvědomuji si, že toto téma bylo již mnohokrát prodiskutováno, ale i přesto si myslím, že je stále třeba věnovat mu pozornost. Téma jsem si vybrala v návaznosti na svou bakalářskou práci, ve které jsem se věnovala sociálně právní ochraně dětí. Právě trestná činnost dětí a mládeže je jednou z hlavních oblastí, kterou se sociálně právní ochrana zabývá.

Kriminalita dětí a mladistvých se samozřejmě dotýká každého z nás. Hlavním důvodem je, že děti jsou naší budoucností, a proto by závažnost této problematiky neměla být společností opomíjena. Je ale pravdou, že právě společenská situace má podíl na vzniku kriminálního chování dětí a mladistvých. Dnešní společnost vyvíjí na mladé mnohem větší tlak, než jak tomu bylo v minulých letech. Pokud je jedinec citlivější, méně odolnější a přizpůsobivější, může mít problém vyrovnat se s požadavky okolí. V takovém chvíli pak mohou vzniknout příznivé podmínky pro vytvoření delikventního chování. Proto je důležité snažit se předcházet příčinám vzniku a rozvoji dětské delikvence. Jistou možností nabízí resilience, která se právě soustředí na schopnosti, díky kterým by jedinec byl schopen úspěšně překonat nepříznivé životní situace.

Diplomová práce je členěna do sedmi kapitol. V první kapitole se seznamuji se základními pojmy, které souvisí s problematikou kriminality mládeže. Druhá kapitola se zabývá právními ustanoveními ve věcech mládeže v historickém kontextu. Třetí kapitola poukazuje na základní činitele, kteří mohou mít vliv na vznik delikventního chování. Čtvrtá kapitola pojednává o resilienci, jež je u nás poněkud nový pojem. Na ni navazují pátou kapitolou, která pojednává o prevenci a novém preventivním programu Systém Včasné Intervence. V šesté kapitole se věnuji praktickému výzkumu, jehož cílem je provedení výzkumu na středních školách ve městě Hodonín a stanovit potencionální

kriminalitu u studentů a také zjistit, zda mají studenti znalosti týkající se právních pojmů. V sedmé kapitole vyvozují z výzkumného šetření doporučení pro praxi.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Dříve než přistoupím k teoretické části své práce, chtěla bych vymezit jednotlivé pojmy a instituty, se kterými budu v dalších kapitolách pracovat, a jejichž vysvětlení a porozumění je nezbytné k dalšímu výkladu.

1.1 Dítě

Za dítě je člověk považován v prvním období svého života. Etapa dětství není všeobecně přesně vymezena. V některých souvislostech je za začátek dětství považováno narození dítěte, jinde se zase za dítě (nenarozené) pokládá i plod nebo embryo. Stejně nejasné je i ukončení dětství, v některých kontextech je spojováno s dosažením dospělosti, v jiných kontextech se již mladistvý věk a adolescence k dětství nevztahuje. Proto také existují různé způsoby členění dětství. Vágnerová (2000) člení dětství na tyto etapy:

- Novorozenecké období (1 měsíc).
- Kojenecký věk (6 týdnů až 1 rok).
- Batolecí věk (1-3 let).
- Předškolní věk (3-6 let).
- Školní věk (6-15 let).
- Pubescence (11-15 let).
- Adolescence (15-20 let).

Podle čl. 1 Úmluvy o právech dítěte z roku 1989 se dítětem rozumí „Každá lidská bytost mladší 18 let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve“.

Termín dítě používá i trestní zákoník, podle ustanovení § 126 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku se dítětem rozumí osoba mladší 18 let, pokud trestní zákon nestanoví jinak.

V dnešní uspěchané době považují děti sami sebe za dospělé mnohem dříve než tomu tak doopravdy je a záměrně utíkají z krásného období dětství do dospělosti.

1.2 Mládež

Pro účely zákona o soudnictví ve věcech mládeže, se termínem mládež rozumí děti mladší 15 let a mladiství, bez výslovného vymezení dolní hranice věku. S pojmem mládež pak souvisí termín mladí dospělí, což je skupina, která byla ze zákona vypuštěna, místo toho se používá vymezení věk blízký věku mladistvého (§ 2 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže).

1.3 Mladistvý

Termínem mladistvý se rozumí osoba, která v době spáchání provinění dovršila 15 rok a nepřekročila 18 rok svého věku (§ 2 zákona č. 218/2003 Sb.). Trestní právo termín nezletilý nezná, policejní praxe jej však pomocně používá pro určení osob trestně neodpovědných pro nedostatek věku, to je osob mladších než 15 let (Zoubková, Nikl, Černíková, 2001).

1.4 Kriminalita

Za kriminalitu jsou považovány všechny přestupky a trestné činy spáchané v určitém časovém úseku v dané společnosti. Zpravidla jsou takové činy členěny podle prostoru, času, rozsahu, struktury a pohybu. Jako synonyma termínu kriminalita se používají pojmy zločinnost, trestná činnost (Matoušek, Kroftová, 1998).

1.5 Prekriminalita

Výraz prekriminalita nebo dětská kriminalita se používá pro jednání, kterého se dopouští jednotlivec před dovršením trestní odpovědnosti, tj. 15 let věku. V případě, že by stejný čin spáchala osoba starší 15 let, jednalo by se již o trestný čin.

Dětská kriminalita se vyznačuje malou připraveností a promyšleností. Takové činy jsou tedy zřídka plánované a předem připravované, jedná se spíše o spontánní jednání. Většinou jsou zaměřeny na ničení cizího majetku, málokdy se jedná o násilné činy (Zapletal, 1996).

1.6 Trestný čin

Podle trestního zákoníku se za trestný čin považuje protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně. Z uvedené definice vyplývají dvě obligatorní podmínky, které musí být současně splněny. Těmi jsou protiprávnost a znaky uvedené v trestním zákoně, tzn. dnes především znaky uvedené v trestním zákoníku, resp. podle povahy věci v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. Jako trestný čin se tedy vyznačuje takové chování, při kterém se poškozují nebo ohrožují zájmy, které jsou chráněné státní mocí.

Trestný čin se dělí na přečiny a zločiny. Za přečiny jsou považovány všechny nedbalostní trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do 5 let. Jako zločin jsou definovány všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny, zvláště závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně 10 let (§ 13 a § 14 zákona č. 40/2009, trestního zákoníku).

Trestný čin mladistvého se nazývá provinění. Pokud nestanoví zákon o soudnictví ve věcech mládeže jinak, platí pro provinění spáchané mladistvým trestní zákoník. Podobně, jako je tomu u dospělého, je nutné, aby byly současně splněny dvě podmínky, a to, že čin musí být protiprávní a musí vykazovat znaky uvedené v zákoně. Jedná se tedy pouze o odlišné označení trestného činu spáchaného mladistvým, nikoliv o rozdílný vzorec trestného činu, i po rekodifikaci hmotného práva nejde o samostatnou kategorii deliktů (Jelínek, 2009).

1.7 Delikvence

Pojem delikvence je obsáhlejší než kriminalita, protože zahrnuje takové chování, které porušuje nejen právní, ale i sociální normy zabezpečené právními předpisy. Takové jednání se tedy může týkat i dětí a mladistvých. Delikvence zahrnuje také přestupky a jiné správní delikty (Vichlenda, Běreš, 2008)

1.8 Sociálně patologické jevy

Za sociálně patologické jevy se všeobecně považuje takové jednání, které se vyznačuje především nezdravým životním stylem, nedodržováním

nebo porušováním sociálních norem, zákonů a předpisů. Důsledky takového chování mohou být velmi závažné, od poškození zdraví jedince, narušení prostředí, ve kterém žije, až po individuální, skupinové nebo celospolečenské poruchy a deformace (Pokorný, Telcová, 2003).

V dnešní době existuje značné množství nástrah, kterým mohou děti podlehnout. Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se vyskytují v různých oblastech. Je to např. záškoláctví, šikanování, vandalismus, xenofobie, rasismus, antisemitismus, drogová závislost apod.

1.9 Kriminální politika

Jedním z nedůležitějších prostředků kontroly kriminality je kriminální politika státu. Kriminální politika se věnuje kriminalitě jako politickému problému, snaží se snížit páčání trestných činů. Kriminální politika se rozděluje na 2 oblasti. První oblast, vědecká, se zaměřuje na systém sociální kontroly kriminality. Druhá oblast, praktická, se zabývá aplikací norem a právních předpisů ve sféře trestního práva (Vichlenda, Béréš, 2008).

1.10 Preventivní politika

Způsob jak účinně kontrolovat kriminalitu hledá preventivní politika. Jejím hlavním záměrem je především odstranění sociálně patologických jevů a snižování motivů a příležitostí k páčání trestných činů. V preventivní politice působí několik činitelů, v první řadě jsou to orgány činné v trestném řízení, tedy systém justice, policie, státní zastupitelství, soudy, vězeňství. Součástí preventivní politiky jsou i různé instituce, např. nerepresivní orgány veřejné správy, zájmová sdružení občanů, církve, podnikatelské subjekty a jednotliví občané (<http://www.mvcr.cz/clanek/prevence-169232.aspx?q=Y2hudW09Ng%3D%3D>).

1.11 Kriminální prevence

Kriminální prevence se snaží o předcházení páčání trestných činů, o redukci jejich výskytu pomocí zamezení páčání nebo neutralizací příčin a podmínek vzniku trestné činnosti. Spadají sem opatření, jejichž cílem či důsledkem je snižování rozsahu a závažnosti kriminality, ať již prostřednictvím omezení kriminogenních příležitostí

nebo působením na potenciální pachatele a oběti trestné činnosti. Prevence tedy znamená snahu eliminovat trestnou činnost ještě před jejím započatím nebo pokračováním (Vichlenda, Béréš, 2008).

1.12 Resilience

Resilience je relativně nový pojem, u kterého ještě není přesně stanovena definice a nejasnosti se také objevují v terminologii. Autoři se prozatím rozcházejí v názoru na definici resilience. Shodují se ovšem v tom, že resilience je schopnost zvládnout střetnutí s výrazně nepříznivými okolnostmi. Resilience byla nejdříve pokládána za osobnostní rys nebo charakteristiku, která jedinci umožňuje úspěšně se vypořádat se stresem a nepřízní. Ale v současnosti se o resilienci mluví jako o souhrnném výsledku dynamických procesů vzájemného působení mezi dítětem, rodinou a prostředím v průběhu času. Resilience ale není trvalý stav, neznamená to, že pokud jedinec zdárně zdolal jednu životní překážku, zdolá úspěšně i ty další (Šolcová, 2009).

1.13 Sociálně-právní ochrana dítěte

Sociálně-právní ochrana dítěte představuje zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění. Současně také chrání dítě před takovým působením, které se může negativně dotknout jeho zájmů. V širším pojetí sociálně-právní ochrany má dítě právo na rodičovskou péči a život v rodině, na vlastní identitu, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním (Novotná, 2005).

Ochrana dítěte, která je širším pojmem než sociálně-právní ochrana, zahrnuje garanci rozsáhlého souboru práv a oprávněných zájmů dítěte, a je proto upravena v řadě právních odvětvích a v právních předpisech různé právní síly. Představuje tak objekt působení celé řady orgánů, právnických a fyzických osob, a to v závislosti na jejich působnosti. Ochrana dítěte a zabezpečování jeho práv se promítá do právních předpisů v oblasti rodinně-právní, sociální, školské, zdravotní, daňové, občanskoprávní, trestní apod., a z toho také vyplývá okruh subjektů, které ji uskutečňují. Z této skutečnosti je zřejmé, že právní úpravu ochrany dítěte nelze zahrnout do jediného právního předpisu. Za stěžejní mezinárodní dokument v této oblasti je považována Úmluva o právech dítěte, významnou listinou je i Deklarace

práv dítěte, která je někdy nazývána Charta práv dítěte a je předlohou Úmluvy o právech dítěte. Dalšími důležitými mezinárodními dokumenty, které jsou součástí právního řádu České republiky, jsou např. Evropská úmluva o výkonu práv dětí, Evropská úmluva o osvojení dětí, Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, Evropská úmluva o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy dětí, Úmluva Mezinárodní organizace práce o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce a další.

Důležitým aspektem sociálně-právní ochrany je zájem o blaho dítěte, což musí mít na zřeteli všechny osoby a instituce provozující činnost týkající se dětí. Zvláštní (tj. zvýšenou) ochranu sociálně-právní ochrana poskytuje dětem, jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti. Zvýšenou pozornost věnuje orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) dětem, které opakovaně utíkají z domova, na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví nebo jejich lidskou důstojnost (Veřejný ochránce práv, 2007).

OSPOD je taktéž zaměřen na děti, u nichž se objevily výchovné problémy, jako je např. zanedbávání školní docházky, požívání alkoholu nebo návykové látky, spáchání trestného činu nebo, jedná-li se o dítě mladší 15 let, spáchání činu, který by jinak byl považován za trestný. Děti s podobnými zkušenostmi má v péči sociální kurátor o mládež, který se snaží, aby se podobné negativní zkušenosti nerozvinuly v delikventní chování. Existují případy dětí, které jen experimentovaly a byly přistiženy při činu. Z praxe je ale známo, že pokud děti mají výchovné problémy, jen těžko se vrací na správnou cestu.

2 KRIMINALITA DĚTÍ A MLÁDEŽE

Je všeobecně známo, že kriminalita v naší společnosti stále roste a je proto nutné, neustále se touto problematikou zabývat. Jedním z nejpálčivějších problémů je i trestná činnost mládeže. Mladiství pachatelé zvyšují počet jedinců, kteří se stávají potenciálními nositeli nebezpečí, že se budou páchání trestné činnosti věnovat i v budoucnosti.

Trestný čin je obecně definován jako souhrn jednání, které je pro společnost nebezpečné (přesná definice pojmu trestný čin je upravena v trestním zákoníku, viz podkapitola 1.6). Ovšem u mládeže se vymezení trestného činu ještě dále rozlišuje, a to vzhledem k tomu, že při posuzování mladistvých se bere ohled na řadu faktorů, jako např. věk, biologické a psychologické zvláštnosti, nedostatek životních zkušeností, neschopnost správně vyhodnotit životní situaci apod. Dle zákona se tedy trestná činnost mládeže člení podle věku na dětskou kriminalitu, tzv. prekriminalitu, kdy je trestný čin spáchán do 15 let jednotlivce. Podle trestního zákoníku nejsou osoby mladší 15 let trestně odpovědné, i když jejich jednání naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu. Proti takovýmto jedincům nelze vést trestní řízení. Dále pak následuje kategorie mladistvých, kam spadají trestné činy spáchané ve věku od 15 do 18 let a poslední kategorií je kriminalita mladých dospělých, tedy od 18 do 24 let. Trestní zákoník bere ohled na to, že dovršením 18 let ještě není zcela ukončen vývoj mladého jedince, a proto, pokud je osoba ve věku blízkém adolescenci, je to bráno jako polehčující okolnost.

Nezákonná činnost dětí a mládeže se samozřejmě v jistých bodech liší od trestné činnosti dospělých osob. Mladiství zpravidla páchají trestnou činnost ve dvojici nebo skupině. Povětšinou je jejich jednání spontánní a nepromyšlené, obvykle je spouštěcím mechanismem alkohol nebo jiná návyková látka, která zvyšuje u jedinců agresivitu a způsobuje nepřiměřené reakce. Proto se také jejich počínání vyznačuje nepřiměřenou tvrdostí, krutostí a zbytečným ničením a znehodnocováním věcí.

Cíl trestné činnosti bývá také náhodný, mladiství se zaměřují na předměty, které jsou pro ně, vzhledem k jejich věku, zajímavé a atraktivní, např. automobily, motocykly, oblečení, zbraně, alkohol, cigarety atd. (Zapletal, 1996).

2.1 Vývoj názorů na dětskou kriminalitu

Trestná činnost mládeže je jednou z nejsledovanějších oblastí kriminality. Svoji pozornost na ni soustředí jak kriminologové, tak i celá společnost. Na tuto problematiku se dá nahlížet dvěma způsoby. První způsob poukazuje na to, že i když dítě spáchalo trestný čin, vzhledem k jeho nezralosti se dá jeho chování tolerovat. Ovšem na druhé straně, kam naše společnost povede, pokud budeme tolerovat přestupky dětí, následkem bude vzrůstající dětská kriminalita.

V minulosti se společnost pokoušela řešit trestné činy dětí různě. Například ve starověku se s dětskými provinilci nakládalo stejně jako s dospělými pachateli. S příchodem humanismu se přistoupilo k mírnějšímu trestání. V první polovině 19. století se v Americe přikročilo k naprosto rozdílnému zacházení s delikventní a delikvencí ohroženou mládeží než doposud. Právní úprava se odvíjela od toho, že za výchovu svých dětí jsou zodpovědní rodiče, a tak zodpovídají i za jejich provinění, tzv. *parens patriae*. Pokud rodičovský dohled nestačil, převzal odpovědnost stát. Začaly vznikat útulky a řemeslné školy, a následně základy soudního systému nad mládeží. Tento reformní postup posléze převzala i Evropa a v jednotlivých státech docházelo k právním modifikacím zvláštního přístupu k mladistvým delikventům. Při jednání s takovými jedinci se bral ohled na zvláštnosti psychického a sociálního vývoje delikventní mládeže a byly uskutečněny první právní úpravy. Postupně vznikly dva modely, podle nichž se proces s deliktní mládeží řídí:

- Justiční model, při kterém je kladen důraz na řádné projednání trestného činu a odvíjí se od předpokladu, že i mladý člověk je vybaven svobodnou vůlí a musí si tedy být vědom rizika následků, které mu spáchání trestného činu přinese.
- Sociálně-opatrovnický model, který je méně radikální než justiční model, se zabývá možností převýchovy dítěte. Nejvýznamnější součástí převýchovy není trest, ale analýza chyb ve výchově a jejich náprava (Zoubková, Nikl, 2001s. 62).

Na spletité cestě vývoje trestní odpovědnosti mládeže se objevily tři důležité mezníky. Těmi byly stanovení počátku trestní odpovědnosti, zavedení rozdílů v zacházení s mládeží a ustanovení speciálního soudnictví nad mládeží. Do té doby byl i mladistvým

jedinec posuzován jako dospělý člověk. V minulosti se pro určení osoby delikventa používalo mnoho rozličných způsobů. Asi do 19. století se přisuzoval mnohem větší význam vlivu tělesné konstituce na páchaní kriminality než v současnosti. Cesare Lombroso, italský profesor psychiatrie, zformuloval prototyp rozeného zločince s přesně danými fyziognomickými vlastnostmi a deformacemi. Kupříkladu to byly znaky jako malá lebka, přirostlé uši, orlí nos, dlouhé paže nebo citlivost na meteorologické změny atd. Ve 30. letech 19. století se německý antropolog Earnest Hooton zabýval degenerativními stigmaty ve tvarech lebek zločinců. Dnes již zapomenutou teorií je Kretchmerova typologie, kde přiřazuje jisté druhy delikvence čtyřem typům tělesné konstituce. Například typ pyknický se dopouštěl podvodů, typ leptosomní páchal podvody a loupeže a typ atletický loupeže a znásilnění (Matoušek, 2003).

2.2 Historie trestního práva ve věcech mládeže na našem území

Samostatné trestní právo a soudnictví ve věcech delikventní mládeže bylo poprvé na území naší, tehdy Československé republiky, upraveno zákonem ze dne 11. března 1931, č. 48 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží, který nabyl účinnosti 1. října 1931. Ve vysvětlující zprávě k tomuto zákonu se tehdy psalo „Je již obecným míněním celého kulturního světa, že zločinnosti mládeže nestačí čeliti trestem, nýbrž je zapotřebí zjišťovati a potírati ono skryté zlo, z něhož trestný čin vytryskl. Čeliti tomuto zlu zavčas, a to nejen trestem, který je tu často prostředkem neúčinným, nespravedlivým, ba i nebezpečným, nýbrž opatřeními výchovnými, směřujícími k mravní záchraně a k polepšení mladistvého, je tu příkazem humanity a rozumné kriminální politiky. Jinak nelze zabrániti tomu, aby ze zanedbané mládeže se doplňovaly řady zločinců z povolání a rostlo neproduktivní břímě vězeňství a pauperismu.“ (Miříčka, 1932, s. 1)

Československý zákon o trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931 nejen celkově upravil trestní odpovědnost mladistvých ve věku od 14 do 18 let a trestněprávní následky jejich činů označených názvem provinění, ale i nově pojímal účel a zvláštní odchylky trestního řízení ve věcech mládeže. Součástí nového zákona byla i řada organizačních norem vytvářejících specializovanou organizační soustavu soudnictví v trestních věcech mládeže, přičemž však až na výjimky upravené zákonem (týkající se zvláštních případů přenesení pravomoci poručenského soudu na soud mládeže),

ponechal výkon soudní pravomoci poručenského a trestního soudu mládeže oddělený a současně zdůraznil potřebu úzké spolupráce obou těchto specializovaných justičních složek.

Pravdou je, že tento na svou dobu moderní zákon upravující trestní odpovědnost, procesní postavení mladistvého a průběh proti němu vedeného trestního řízení u všech mladistvých žijících na území tehdejšího Československa platil pouhých osm let. Jeho účinnost skončila v době, kdy došlo na základě Mnichovské dohody k odtržení československého pohraničí a jeho přičlenění k Velkoněmecké říši a posléze dne 16. března 1939 k jednostrannému vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava. Toto, více než šestileté přerušení působnosti zákona o trestním soudnictví nad mládeží na území Československa skončilo až 4. května 1945, kdy poválečná československá vláda jmenovala tento den jako poslední den tzv. doby nesvobody. Od té doby se začal původní zákon z roku 1931 uplatňovat opět vůči všem mladistvým žijícím na území tehdejšího Československa.

Platnost zákona o trestním soudnictví nad mládeží však již neměla mít dlouhého trvání, neboť vzápětí po únorovém komunistickém převratu v roce 1948 byly zahájeny práce na novém trestním zákonu, koncipovaném v duchu sovětského trestního zákonodárství, kde již nebylo místo pro samostatné, na výchovu orientované, trestní právo mládeže. Novým trestním zákonem č. 86/1950 Sb. byl pak pokrokový zákon z roku 1931 k 1. srpnu 1950 zrušen. Po dobu 63 let tak ani v bývalém Československu, a po rozpadu československé federace v roce 1993 ani v České republice, samostatné trestní právo mládeže neexistovalo.

Teprve až v roce 1997 začala skupina odborníků pověřených tímto úkolem v rámci Komise pro rekodifikaci trestního práva hmotného a procesního ustavené při ministerstvu spravedlnosti pracovat na předloze nového zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Úsilí odporníků bylo podpořeno přijetím usnesení vlády č. 687/1999, které uložilo ministru spravedlnosti připravit návrh nového zákona samostatně upravujícího oblast trestního práva mládeže.

21. května 2003 byl projednán vládní návrh tohoto zákona a schválen Poslaneckou sněmovnou Parlamentu České republiky na doporučení ústavněprávního výboru. Senát Parlamentu České republiky pak k doporučení svého ústavněprávního výboru návrh zákona

definitivně schválil na své schůzi dne 25. června 2003. Po podpisu prezidentem republiky byl pak nový zákon pod číslem 218 uveřejněn ve Sbírce zákonů, jenž byla 31. července 2003 rozeslána. Zákon nabyl účinnosti k 1. lednu 2004. Tím skončil mnohaletý proces přípravy a legislativního projednávání normy, která je známa jako „zákon o soudnictví ve věcech mládeže“ (Šámal, 2004).

Nový zákon umožnil použít moderní přístupy v řešení antisociálního jednání mladých lidí. Jeho hlavní předností je skutečnost, že trestné činy mladistvých se budou posuzovat specializovanými soudy podle zvláštních pravidel. Rozšiřují se i možnosti nápravných opatření či trestů. Zákon mladistvým delikventům zaručuje zvláštní postup při trestním řízení, spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, s probační službou. Taktéž je mladistvému poskytnuta ochrana soukromí, při méně závažném přečinu může státní zástupce po splnění jistých podmínek odstoupit od trestního stíhání, pokud potrestání mladistvého není nutné pro odvrácení od páchání další trestné činnosti.

3 HLAVNÍ FAKTORY VZNIKU DĚTSKÉ DELIKVENCE

V této kapitole své práce se zaměřím na jednotlivé faktory, které mohou mít více či méně vliv na poruchové chování dětí a mládeže. Pokusím se o stručné přiblížení alespoň základních znaků jednotlivých působících faktorů.

Je značně komplikované vymezit podíl dědičnosti a vnějších činitelů na formování osobnosti jedince a jejího eventuálního narušení. Vychovatelnost dětí a mládeže vlastně znázorňuje rozsah možností výchovy jedince působením všech společenských institucí (rodina, škola, širší sociální prostředí, média). Extrémní přeceňování dědičnosti vede k pedagogickému pesimismu, avšak není vhodná ani domněnka, že člověk je při narození "tabula rasa". V následujících podkapitolách se budu snažit o objasnění vlivu biologických předpokladů, jež souvisí s vrozenými dispozicemi dítěte, psychologických faktorů, které ovlivňují celkovou osobnost člověka a sociálních činitelů, které působí v určitém prostředí. Odborná literatura hovoří o multifaktoriálním podmínění, neboť při poruše jednání se střetávají větší množství rizik.

3.1 Biologické faktory

Biologické faktory jsou jedním z faktorů, o kterých je třeba se zmínit v souvislosti s jednotlivými činiteli vzniku poruchového chování dětí a mládeže. Do této kategorie řadíme genetickou výbavu jedince, se kterou přijdeme na svět, bez ohledu na vliv vnějších činitelů. Genetická výbava však sama o sobě bezpodmínečně nemusí vést k vytvoření delikventního chování. Ráda bych zde zmínila několik faktorů, které získáváme genetickou cestou od svých rodičů:

- Prvotním biologickým faktorem je pohlaví jedince. Je všeobecně známé, že muži se dopouštějí trestných činů daleko častěji než ženy. Vysvětlení spočívá v tom, že muži jsou schopni se dopouštět bezohledného dravého jednání při vlastní seberealizaci, zatímco ženy zpravidla uznávají zcela jiné vzorce chování.
- Věk hraje také významnou roli při objasňování kriminálního chování. Trestného činu se většinou dopouštějí mladí muži ve věku do 26 let.

- Na jedince mají vliv i vrozené dispozice k určitým způsobům reagování. Větší sklony k delikventnímu jednání mají osoby, které jsou zvýšeně dráždivé, impulzivní a mají nižší míru tolerance.
- Mezi biologické faktory zařazujeme též úroveň mentálních schopností. Dá se říct, že trestné činy páchají všeobecně jedinci s nižšími rozumovými schopnostmi (Fischer, 2006, s. 94-95).

Někteří lidé jsou zastánci názoru, že dítě se rodí jako čistý nepopsaný list, a teprve vnější prostředí na něj má vliv a utváří jeho osobnost. Já si ovšem myslím, že genetická výbava je důležitou součástí povahy člověka a není radno ji podceňovat.

3.2 Psychologické faktory

Mezi psychologické faktory, které podmiňují delikventní chování jedince, můžeme zařadit neurotické poruchy chování a psychopatické osobnostní poruchy, které jsou hodnoceny jako trvalé a vrozené dispozice osobnosti. Zatímco neurotické poruchy vznikají druhotně, a to jako následek interpersonálních konfliktů a narušují emocionální sféru osobnosti. Příčinou delikventního chování tedy mohou být tzv. nitroduševní, vnitřní nebo vnitrorodinné konflikty. Chování těchto delikventů podmiňují nevědomé psychické mechanismy. U jedince s neurotickou poruchou se může také vyskytnout delikvence z pocitu viny. O tomto zvláštním jevu se jako první zmínil Sigmund Freud. Zjistil, že se může vyskytovat antisociální chování, které je způsobeno nevědomým pocitem viny. Takovému jedinci se po spáchání činu uleví, zvláště pokud je při činu dopaden a potrestán.

Jak už bylo zmíněno výše, psychopatie má trvalý charakter a je vrozenou dispozicí dítěte. Příčiny této poruchy nejsou zcela jasně vysvětleny. Někteří odborníci se kloní k názoru, že důvodem je časné a silné zavržení dítěte jeho rodiči. Takové jednání zapříčiní u odvrženého dítěte hněv, odpor, závist a nedůvěru. Psychopatický delikvent nepocituje za své počínání odpovědnost nebo výčitky, jeho jednání není promyšlené ani není založené na nějakém podnětu. Psychopatický jedinec jedná impulsivně a nemyslí na budoucnost. (Koudelková, 1995).

Je důležité, aby poruchy chování a osobnostní poruchy byly u jedince zavčas diagnostikovány a mohlo se začít s účinnou terapií. Tak by se mohlo předejít vzniku delikventního jednání jedince.

3.3 Sociální faktory

Kulturní a sociální život má bezpochyby vliv na šíření sociálně patologických jevů mezi mládeží. Chování dítěte je silně ovlivňováno sociálními faktory a prostředím, ve kterém vyrůstá, žije a realizuje své představy o budoucím životě. Za sociální faktory považujeme ty činitele, které jsme získali v průběhu našeho života, nejsou tedy geneticky dány v naší osobnosti nebo tělesné schránce. Nejvýznamnějším sociálním faktorem je samozřejmě rodina, protože díky ní si jedinec utváří vzorce chování. Neopomenutelný vliv mají také vrstevnické skupiny, školy a dá se říci, že ve stále zvyšující míře také média.

3.3.1 Rodinné prostředí

Rodina je prvotní a základní sociální prostředí jedince. Rodinné prostředí by mělo fungovat jako spolehlivé zázemí, kde se dítěti dostane porozumění, klidu, bezpečí, ochrany a pomoci. Jak uvádí Kraus (2001), je vliv rodiny na vývoj dítěte zcela zásadní. Rodiče jsou pro děti největší přirozenou autoritou, podle jejich vzoru se učí žít a napodobují jejich chování, jednání a zvyky. Prostřednictvím rodičů se dítě seznamuje se světem a se společností. Negativní vzory v rodině, zanedbávající, ale i nepřiměřeně ochranná výchova mohou znesnadnit harmonický rozvoj osobnosti a být příčinou příští delikvence.

Rodinné prostředí je zařazováno mezi hlavní činitele, jenž ovlivňují kriminální chování dětí. Poruchy rodinného zázemí dítěte mají velký vliv na jeho antisociální chování. Povaha rodinného zázemí se často odvíjí od způsobu vzniku rodiny. Mnohdy se prokázalo, že rodiče jedince s delikventním chováním uzavřeli manželství v nízkém věku, po krátké známosti, aniž by se navzájem důkladně poznali. Při první krizi, kterou často bývá nedostatek financí, se rodiče rozcházejí (Kuchta, Válková, 2005).

Proto se v naší společnosti objevil nový trend, a to ten, že dítě je vychováváno jen jedním rodičem. Výchova dítěte v neúplné rodině bývá nedůsledná, rodič projevuje malý zájem o dítě nebo naopak, výchova může být autoritativní, dítě se musí podřizovat příkazům a zákazům, což mu nepřináší velkou citovou oporu. To vše samozřejmě může negativně ovlivnit vývoj dítěte.

Odborníci se zmiňují ještě o dalším faktoru, který by mohl mít vliv na delikventní chování dítěte. Tím činitelem je společenská vrstva, do jaké rodina patří. V minulých dobách to tak jistě bylo, nejčastěji se delikventního chování vyskytovalo u jedinců

z nejnižších společenských vrstev. Příčinou byla nízká životní úroveň spojená s nezaměstnaností. I v současné době je nezaměstnanost ožehavým tématem, v době krize přibývá stále více nezaměstnaných (viz. příloha č. 5). Zároveň ale dnešní doba vyžaduje moderní životní styl, a pokud se dítě z méně majetné rodiny chce vyrovnat bohatému vrstevníkovi, může vidět řešení v krádeži.

3.3.2 Školní prostředí

Dovršením šesti let věku znamená pro každé dítě novou etapu v jeho životě. Začátek školní docházky je významným bodem ve vývoji dítěte. Školní zařízení se ve velké míře podílí na výchově dětí a mládeže. Při vstupu do školy se dítě setkává s jinými pravidly a normami, než na jaké bylo zvyklé doma. Život ve škole je organizovaný, jednotlivé činnosti mají svůj chod, je nutné se zapojit do třídního kolektivu, vzájemně spolupracovat a pomáhat si. Dítěte je v tomto období ovlivňováno nejen rodiči, ale také osobností učitele, třídním kolektivem, organizací práce ve škole, systémem odměn a trestů, úrovní výchovné a vyučující práce školy. Dítěti přibývají povinnosti, a má také svá práva, jeho role žáka je respektována a jsou vytvářeny podmínky pro plnění školních povinností. Pro mladé delikventy je většinou charakteristické, že jsou na školní prostředí nedostatečně připraveni. Bývají neukázněni, mají malý zájem o vyučování, nedostatečnou slovní zásobu, nedostačující hygienické návyky. Mnohdy se učitel dostává do konfliktu s takovýmto žákem (Kuchtová, 2005).

Úroveň vzdělání hraje určitou roli v příčinách delikvence dětí a mládeže. Delikventní jedinci se v souvislosti se školou a vzděláváním vyznačují sníženou mentální úrovní, sníženou schopností adaptace k požadavkům školy, sníženým smyslem pro odpovědnost a zvýšenou pohotovostí k tvorbě asociálních návyků (Výzkumný ústav kriminologický, 1968). Všeobecně můžeme říci, že mladiství delikventi nemají ke škole a vzdělávání kladný vztah a zařazují se mezi žáky se zhoršeným studijním průměrem.

3.3.3 Vrstevníci

Když začne dítě chodit do školy, jeho sociální kontakt s vrstevníky se značně rozšíří. Dítě se časem odpoutává od rodičů a vyhledává skupiny vrstevníků. Takové chování je jedním z bodů socializace. Vztahy dítěte k vrstevníkům se vyvíjí, a to už od mladšího školního věku, kdy je dítě schopné navázat pevnější přátelské vztahy. (Kuchta, Válková,

2005). Při setkávání s vrstevníky se dítě zpočátku chová jinak k chlapcům a jinak k děvčatům. Je to způsobeno odlišnými zájmy, psychickou rozdílností, dívky se vyvíjejí rychleji než chlapci. V období pozdní puberty začínají děti znovu vytvářet smíšené skupiny. Chtějí se podělit o své životní zkušenosti, probrat své názory s někým, kdo je v podobné situaci. Nežádoucím jevem ve skupinách bývá kouření, pití alkoholických nápojů a drogy. Ve většině případů se jedná jen o první a příležitostné zkoušení, ale existuje riziko, že některý jedinec podlehne návyku. Pokud se dítě stane závislé na návykových látkách, jeho chování je pak provázeno morálním úpadkem, vandalismem, krádežemi a násilnictvím (Matoušek, Kroftová, 1998).

3.3.4 Společnost

Osobnost dítěte je během svého vývoje ovlivňována především rodinným prostředím a školou. Neopominutelné působení má ale také širší sociální začlenění. Společnost je součástí života jednotlivce již od jeho nejranějšího dětství. Dítě postupně začíná chápat morální zásady společnosti i to, že v jiné společnosti mohou uznávat odlišné morální přesvědčení a také např. odlišnost jednotlivých etnických skupin. Dnešní mladí lidé mají k dispozici mnoho zdrojů informací. To má své pozitivní i negativní stránky. Vliv médií na jedince je často negativní, reklamy vzbuzují u dítěte zájem o konzumní způsob života, televizní stanice zařazují v odpoledních hodinách akční filmy, díky nimž může dítě nabýt přesvědčení, že i ve skutečném životě je smrt jen fikcí.

Vlastnosti typické pro dětskou osobnost, jako jsou např. tvořivost, spontánnost, kreativita jsou potlačovány nadměrným sledováním televizních pořadů a hraním brutálních počítačových her. Ani veřejný život nemůže jít příkladem, politikové mezi sebou vedou žabomyší války, nevkusné hádky a často se nerozpakují použít vulgární gesta bez ohledu na přítomnost médií. Takové chování veřejně působících osob může u dětí vzbudit pocit, že zásadovost, mravní síla, pravdomluvnost, skromnost a vzájemná úcta mezi lidmi jsou jen prehistorickými přežitky.

3.3.5 Média a moderní technologie

Vliv médií na socializaci dnešních dětí a mládeže je nesporný. Mezi nejvíce využívané média bezesporu patří internet a televize. Sledování televize dětmi má stále

vzestupný charakter. Bohužel upadá zájem dětí o četbu knih, návštěvu divadla, výstavy nebo o aktivní sportování. V televizi navíc mládež nesleduje publicistické pořady nebo zpravodajství, ale zajímají se o pořady, které jsou plné násilí, hrubosti a brutality.

Při určování faktorů, které mají vliv na kriminální chování dětí a mládeže, se musím zmínit o masových médiích. Na děti mohou působit již od raného věku, kdy rodiče vidí v televizi báječný prostředek, kterým své dítě zabaví, místo aby se společně věnovali jiným činnostem. Dalším obrovským lákadlem jsou pro děti počítačové hry. V dnešní moderní době dosahují novodobé technologie značného rozmachu, a mnohdy děti jim rozumí lépe než jejich rodiče. Svět počítačů a internetu má na děti obrovský vliv a rodiče nemají mnoho možností jej kontrolovat. Přes internet mohou děti hrát tzv. hry po síti nebo si ať už legálně nebo nelegálně hry stahovat. Děti mají většinou zájem o takové hry, které jsou plné násilí, zabíjení a zbraní. Díky takovým typům her pak děti získávají zkreslený obraz o skutečném životě, virtuální svět a reálný svět se jim může prolínat. Není se pak čemu divit, když si chtějí zkušenosti z her procvičit na kamarádech a způsobí jim při tom nějaké zranění.

Na internetovém serveru se objevil článek, podle kterého se děti vysedáváním u televize nebo počítače ochuzují o konkrétní zážitky, díky kterým by získaly důležité zkušenosti a sociální dovednosti. Děti trávící svůj volný čas především u televize a počítače mají větší sklon k omylům, selháním a citovým frustracím. Toto tvrzení potvrzuje i tragická událost z roku 2004, kdy německý student Robert Steinhäuser zastřelil ve škole 19 lidí. Příčinou tohoto neštěstí byla Steinhäuserova posedlost televizí a hraním agresivních počítačových her (novinky.cz[online]).

Na internetu jsou dostupné kromě her také různá videa, které mohou obsahovat brutální záběry. Na toto téma samozřejmě vzniklo mnoho studií a výzkumů, které se snaží dokázat, jak moc je vliv televize a médií negativní a ovlivňuje tak i chování dětí. Je proto nutné, aby se rodiče dětem věnovali, trávili spolu volný čas, dohlédli na vhodnou organizaci mimoškolní činnosti dětí a omezili dobu, kterou dítě tráví u televize nebo počítače.

4 RESILIENCE

Životní situace jsou důležité okolnosti lidského života v určitém momentu. Jedná se o jednotlivé spojení obtíží a dispozic zvládat situace samostatně, tedy sociálně fungovat. Sociální fungování je vztah mezi očekáváním klienta a očekáváním sociálního prostředí. Prostor klade na člověka určité požadavky a člověk je nucen na ně reagovat. Problém v sociálním fungování jedince nastává, pokud není v souladu mezi očekáváním jedince či skupiny a prostředím a vzájemné interakce jsou v disharmonii. V takové situaci je právě schopnost resilience důležitou pomůckou, s jejíž pomocí je jedinec schopen zvládnout i obtížné životní situace. V literatuře se uvádí, že zvláště v období adolescence jsou jedinci ohroženi zvýšenými predispozicemi k rozvoji problémového a rizikového chování. Většina mladých lidí si obzvláště v této etapě dospívání začíná uvědomovat nároky života. Podle Šolcové by se sociální práce měla zaměřit na podporu a rozvoj residenčních schopností adolescentů, a tím dosáhnout zdokonalení jejich sociálního fungování (Šolcová, 2009).

4.1 Definice resilience

Pojem resilience je převzat od latinského slova *resilio*, *resiliere*, což znamená odrážet se, odskakovat. V angličtině se vyskytuje termín *resilience*, který má v překladu význam jako ohebnost, pružnost, či houževnatost. Setkáváme se i s původním termínem, *invulnerability*, který znamená odolnost, nenáchylnost.

Resilienci lze vymezovat podle několika hledisek, např. podle výsledků, rizikových či projektivních faktorů atd. Dle Šolcové (2009) můžeme o resilienci hovořit jako o souhrnném výsledku dynamických procesů vzájemného působení mezi dítětem, rodinou a prostředím v průběhu času.

Šolcová (2009) ve své knize uvádí, že za resilientního se dá považovat jedinec, u něhož nejsou signifikantní vývojové prodlevy, nemá závažné problémy s chováním a učením a jedná v souladu s úkoly kladenými v rámci jednotlivých životních etap, jež odpovídají dosaženému věku a kultuře a to vše navzdory vystavení zřetelné nepřízni (adverzitě). Lze říci, že u rizikové mládeže se setkáváme s nižší úrovní resilience (případně s její absencí).

4.2 Vývoj resilience

Nejvýznamnějším pramenem poznatků o vývoji resilience je vývojové psychopatologie. Tato mezioborová disciplína se zabývá psychickými problémy v kontextu vývoje člověka, v první řadě se věnuje adaptaci. Maladaptaci jedince považuje za proces, jenž není definitivní. Je pokládána za celkový důsledek souboru okolností a faktorů, se kterými jedinec během svého života přišel do styku. Z pohledu vývojové psychopatologie je psychopatologický projev normálním vývojem, který byl někde narušen (Vágnerová, 2008).

Důležité poznatky o vývoji resilience poskytla i pozitivní psychologie. Tato věda se zabývá pozitivními emocemi a kladnými životními zážitky. Oficiálně sice vznikla až na přelomu 20. a 21. století, ale již na začátku druhé poloviny 20. století zkoumala E. Wernerová vývoj dětí z pohledu správného vývoje a hodnotného života navzdory těžké nepřízni osudu. N. Garmezy a K. H. Neuchterlein se v 70. letech minulého století věnovali vývoji dětských schizofreniků z pohledu resilience (Křivohlavý, 2004).

Nejméně probádanou oblastí je vývoj resilience v dospělém věku. Existuje také určitý počet studií zkoumajících resilienci ve stáří. Nejlepších výsledků bylo dosaženo ve vývoji resilience u dětí. Tato oblast je důkladně a velké míře probádána. V 80. letech byla resilience u dětí pojímána jako osobnostní rys, který svého nositele předurčil k adaptivnímu vývoji a k odolávání nepříznivým okolnostem (Šolcová, 2009).

Podle Mastenové a Obradovičové (2007, in Šolcová 2009, s. 10) se dají rozlišit tři etapy, kterými prošel výzkum resilience:

1. Fáze deskriptivní, ve které se označily koreláty a markery pozitivní adaptace u jedinců, u kterých se předpokládaly, vzhledem k nepřízni, již byli vystaveni, problémy.
2. Fáze charakterizovaná snahou odhalit procesy a regulační systémy, které mohou být zodpovědné za úspěšný vývoj jedince navzdory nepřízni, které je vystaven.
3. Fáze vyznačující se snahou podpořit resilienci u ohrožených jedinců prevencí, intervencí a opatřeními – při vědomí toho, že jsou děti, které nemohou

počkat, až budou jasné všechny principy a mechanismy, kterými je proces resilience zprostředkován.

V současné době většina odborníků mluví o resilienci jako o procesu interakce mezi dítětem a prostředím, které ho obklopuje. Pro tento proces není typická stabilita, ale naopak právě proměnlivost a dynamika. Dlouhodobé průzkumy ukázaly, že neúspěšnost v adaptaci se po nějaké době může změnit v úspěch, a naopak (Šolcová, 2009, s. 10-11).

4.3 Resilience ve školách

Koncepce resilience ještě není všeobecně příliš známá. Někteří autoři nejsou tímto konceptem nadšeni a odmítají jej dále rozvíjet. Považují pojem resilience za chybný, zbytečný či sterilní. V tomto ohledu si zaslouží uznání Velká Británie, která má k resilienci pozitivní postoj. V britském školství byla zavedena výuka resilience. Jsou to tzv. kurzy štěstí, jejichž předloha byla převzata ze Spojených států amerických. Účelem těchto kurzů je posílit resilienci u jedenáctiletých až třináctiletých školních dětí. Zkušební projekt byl zahájen v roce 2007/2008 ve dvaadvaceti školách a zúčastnilo se jej asi čtyři tisíce dětí. Výuka by měla trvat tři roky a zaměřuje se především na přepracování kognitivního hodnocení různých stresujících situací. Je důležité, aby se vyučování zakládalo na prožitcích a zkušenostech získaných ze zdárného překonávání překážek a stresových situací z různých oblastí.

Tento unikátní britský projekt dostal název *United Kingdom Resilience Program*. Pokud bude prokázána jeho úspěšnost, měla by být výuka resilience zavedena ve všech britských školách. Odborníci doufají, že díky posilování resilience se sníží výskyt dětské deprese, která se u britské mládeže často vyskytuje. Výsledky intervence ve Spojených státech potvrzují, že u dětí, které se zúčastnily kurzu, se dlouhodobě snížil výskyt úzkostných a depresivních symptomů (Šolcová, 2009).

Rozvoj resilience ve školách je tedy na dobré cestě. Další státy sice zatím projekt nepřevzaly, ale jisté snahy zde existují. Např. v australském státě Victoria vznikla Listina dětí, mládeže a rodin (*Children, Youth, and Families Act*), jejímž cílem je zjistit, zda jsou dostatečně uspokojovány vývojové potřeby všech dětí. Podobně je na tom Kanada, která převzala od Velké Británie projekt Starost o děti (*Looking after children*). Jeho cílem je zlepšit podmínky pro příznivý vývoj dětí v následujících oblastech (Šolcová, 2009, s. 51):

- Zdraví.
- Vzdělání.
- Identita.
- Rodinné a sociální vztahy.
- Sociální prezentace.
- Emoční a behaviorální vývoj.
- Dovednosti v péči o sebe.

4.4 Posilování resilience ve vývoji mládeže

V některých zemích je věnována značná pozornost tzv. pozitivnímu vývoji mládeže. Tento směr usiluje o rychlé převedení výsledků dlouhodobých studií do praxe, a to v podobě intervencí. S pozitivním vývojem mládeže je spojena koncepce „pěti céček“, ke kterým má směřovat správný vývoj dospívajícího jedince (Šolcová, 2009. s. 48), a to:

- Competence – kompetence.
- Konfidence – důvěra.
- Connections – vztahy.
- Charakter – charakter.
- Coaring – péče.
-

Jak Šolcová (2009) uvádí, při posilování resilience u mládeže je důležité zaměřit se na následující čtyři projektivní procesy:

- Zmírnit negativní dopady (tedy rizika, která na jedince působí z vnějšího prostředí) tím, že změníme vystavení dítěte riziku. Extrémní formou změny vystavení riziku je odejmutí dítěte z rodiny. V případech extrémní chudoby mohou pomoci programy, které zajišťují pro tyto děti levné jídlo, lékařskou pomoc, základní oblečení atd.

- Zmírnit negativní řetězovou reakci, jež následuje po setkání jedince s rizikem. Některé jevy (např. záškoláctví, členství v asociálních partách) vedou často k propadu, ze kterého se mladý jedinec jen obtížně dokáže sám vymanit, a je potřeba, aby společnosti měla vypracované programy, jak těmto adolescentům pomoci.
- Vybudovat a pomáhat udržet sebevědomí a sebeuplatnění jedince. Ve školním prostředí k tomu mohou vést drobné úkoly zadávané učitelem, v mimoškolním prostředí je přirozeným zdrojem sebevědomí a sebeuplatnění účast v zájmových kroužcích a sportovních klubech.
- Otevřít prostor pro příležitost. Je důležité, aby byl k dispozici dostatek snadno přístupných školních i mimoškolních aktivit.

Díky poznatkům získaných z výzkumů byly vytvořeny programy, které mají napomoci vývoji resilience u dětí a mládeže. Jsou určeny rodičům, učitelům a dalším osobám, jež se zabývají dětmi a mládeží a mají zájem působit vhodně na jejich vývoj.

Z pohledu prevence je prospěšnější posilovat resilienci již od nejútlejšího věku dítěte než pak vynakládat námahu při léčbě už vzniklých psychických poruch nebo onemocnění. Preventivní působení by se mělo zaměřit na společenské a kulturní zázemí cílových osob, rodin, skupin a obcí. Důraz by měl být kladen především na silné stránky a pozitivní potenciál jedince nebo rodiny, soustředit se tedy hlavně na pozitivní vývoj jedince a věřit, že v dítěti se potenciál k tomuto vývoji nachází. Takový postup musí zanechat nějaké nejen na cíleném jedinci, ale také na bezprostředním okolí a vůbec společnosti.

5 PREVENCE KRIMINALITY

Při hledání řešení problému delikvence a kriminality dětí a mladistvých je samozřejmě mnohokrát skloňována prevence. Při odborných diskuzích vznikají více či méně vážně míněné návrhy, jak tento problém zmírnit, např. snížení věkové hranice trestné odpovědnosti. Tento návrh se opírá především o tvrzení, že děti, které se dopouštějí trestné činnosti, jsou stále mladší a brutálnější. Zastánci takového přístupu jsou především politici a příslušníci Policie České republiky, tedy ti, kteří více tíhnou k radikálnějšímu postupu v případech dětské kriminality a trest a izolaci pachatele považují za nejvýznamnější nástroj při snižování trestné činnosti.

Otázka snížení trestní odpovědnosti mladistvých je aktuálně řešena v médiích, díky propuštění mladistvého pachatele z výchovného ústavu. Ve svých 14 letech chlapec v roce 2004 brutálně zavraždil a znásilnil spolužačku. I když u něj odborníci diagnostikovali vážnou sexuální poruchu, byl propuštěn na svobodu a záleží pouze na něm, zda se půjde léčit. Tato kauza vyvolala silnou reakci především ve vesnici Kmetiněves, odkud pocházela zavražděná dívka. Starosta vesnice zorganizoval petici s názvem Kmetiněvská výzva, která mimo jiné požaduje snížení hranice trestní odpovědnosti. Petici podepsalo již před 400 tisíc lidí, což je vůbec nejvíc v české historii. Současná ministryně spravedlnosti Daniela Kovářová se tímto problémem hodlá zabývat. I české politické strany se o problému zmiňují ve svých volebních programech. Slibují změnu trestního zákona, která by zpřísnila podmínky pro dětské pachatele brutálních trestných činů. Soud by mohl u nejzávažnějších trestných činů, jako je vražda, individuálně posoudit u dětí ve věku 12-14 let, zda je možné pachatele považovat za trestně odpovědného. V takovém případě by pak byl souzen jako dospělý a ne jako mladistvý. Odpůrci snížení trestní odpovědnosti poukazují na to, že i v zemích, kde je věková hranice trestní odpovědnosti nižší, páchají děti a mladiství nejzávažnější trestné činy. Řešení této situace vidí v tom, aby byli dětské pachatele přiměřeně izolováni od společnosti (ct24. [online]).

Podobným případům by měla předcházet efektivní prevence. Je ale velmi složité posuzovat účinnost preventivních intervencí. Jedním z hlavních důvodů je nesnadné vymezení faktorů, jež mají největší vliv na chování dětí. Riziko kriminality se totiž mění v čase a situací každého jedince. Pro odborníky je nesnadným úkolem přesně určit a naplánovat preventivní metody, které by měly mít pozitivní vliv na chování jedinců.

V České republice samozřejmě existuje mnoho preventivních programů, které jsou úspěšné. Já jsem se ovšem v praxi setkala i s různými nedostatky v oblasti prevence a domnívám se, že by je bylo třeba napravit. Řekla bych, že největší chybou je opomíjení preventivních programů, které by se zaměřily na intervenci v rodině. Stejně tak se klade malý důraz na spolupráci rodiny, školy a komunity. Nedostatky vidím i v terciární prevenci, která by se měla více zaměřit na re-integraci mladistvých po trestním řízení. Problémem je samozřejmě i represivní přístup k deviantním dětem.

Možným řešením těchto nedostatků je preventivní program, který se nazývá Systém Včasné Intervence. Jeho základním posláním je pozitivní změna situace a chování klienta, a to pomocí rychlé, adekvátní a efektivní reakce všech institucí, které se zabývají péčí o rizikové, ohrožené a delikventní děti. Výsledkem by měla být náprava nežádoucího stavu – delikventního jednání dítěte, odstranění rizik, ohrožení dítěte, apod.

5.1 Systém Včasné Intervence

Tento projekt vznikl díky odboru prevence kriminality Ministerstva vnitra a snaží se o využití současné legislativy a existující struktury institucí veřejné správy. Systém Včasné Intervence (dále jen SVI) je spravován řídicím výborem, a to jak na lokální, tak i na republikové úrovni. V současné době se projekt SVI realizuje ve městech Svitavy, Nový Jičín, Ostrava, Mělník, Hradec Králové, Olomouc, Šumperk, Praha 2, Náchod, Třebíč.

Podle závazné metodiky si SVI klade za cíl zefektivnění metod práce jednotlivých článků systému a zcela zužitkovat všechny legislativní nástroje týkající se oblasti delikvence dětí, trestné činnosti páchané na dětech a sociálně-právní ochrany dětí (viz příloha č. 3). Vyšší pozornost je věnována nedelikventnímu období před spácháním deliktu, kdy existuje řada signálů o rizikovém chování dítěte, nebo o prostředí, v němž dítě vyrůstá. Systém Včasné Intervence se zaměřuje i na včasné odhalení případů týrání a zanedbávání dětí (mvr[online]).

Idea tohoto programu se odvíjí od přístupu, který je v anglosaské literatuře známý jako Restorative Justice, v českém překladu znamená obnovující justici. Princip tohoto přístupu spočívá v tom, že trestný čin je pokládán za závažnou sociální událost, která se úzce dotýká nejen oběti, ale i komunity, kde se čin odehrál, a také pachatele. Záměrem je, najít vyvážené a efektivní řešení, které musí zahrnovat jak pachatele (jeho

závazky a povinnosti), tak i oběť (její práva a potřeby) a také komunitu (angažování zástupce komunity při řešení trestného činu z hlediska ochrany a prevence před další trestnou činností). Při takovémto řešení se nezapojují jen justiční a sociální orgány, svou roli zde sehrávají i nevládní a charitativní organizace, zdravotnická zařízení a školní instituce. Každé z těchto zařízení se zasazuje o to, aby byly způsobené škody uhrazeny, mladý pachatel napraven a znovu začleněn do společnosti, a především, aby se vyhnul recidivě. Díky takovému řešení bude komunita bezpečnější, oběť se dočká satisfakce a pachatel má vytvořeny podmínky pro návrat do řádného společenského života. Pachatel totiž přestává být pouze objektem soudního nebo správního řízení, ale stává se odpovědným za své konání, za svou nápravu a vyrovnání se s těmi, které svým jednáním poškodil.

Jak už jsem uvedla výše, zmiňovaný přístup byl podkladem pro vytvoření projektu SVI. Tento projekt je postaven na třech základních pilířích, které popíšu.

- Prvním bodem je vytvoření metodické spolupráce mezi institucemi, které jsou účastníky SVI. Je tedy nutné vytvořit podmínky pro koordinované, interdisciplinární řešení delikvence dětí mezi zainteresovanými složkami (orgány sociálně-právní ochrany dětí, Policie ČR, justiční orgány, úřady práce, zdravotnické zařízení, školní zařízení a nestátní neziskové organizace), což umožní účinně pracovat s klientem, jeho rodinou a prostředím, kde žije.
- Druhým bodem je vytvoření jednotného informačního prostředí, které by umožnilo předávání, doplňování, sdílení a vyhodnocování informací mezi účastníky SVI. Tento postup závisí na třech podmínkách, a to na materiálně technickém zabezpečení, které by umožnilo tok informací, na legislativních podmínkách, které by sdílení informací zlegalizovalo a na prostupnosti resortních databází, v nichž je uloženo mnoho informací, jejichž využití jinými resorty by vedlo ke zkvalitnění práce s klientem.
- Třetím bodem jsou konkrétní praktická opatření, která tvoří samotný proces nápravy delikventa. Jeho obsah závisí od místních podmínek (personálních

a materiálně technických) a na iniciativě a schopnosti místně působících orgánů poskytovat doplňkové služby.

5.1.1 Cíle SVI

Cíle SVI jsou v souladu s Národním akčním plánem k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011, kde je kladen důraz na meziresortní spolupráci při péči o ohrožené děti. SVI se tedy soustřeďuje především na:

- Snížení míry a závažnosti delikvence dětí.
- Snižování trestné činnosti páchané na dětech.
- Odklon dětských delikventů od kriminální kariéry.
- Rychlá a koordinovaná multidisciplinární reakce na delikventní jednání dítěte, či na jednání, které ohrožuje integritu dítěte.
- Posílení postavení obětí trestných činů při řešení delikvence dětí.
- Rychlé a bezpečné předání informací o:
 - dětských pachatelích a dětských obětech trestné činnosti,
 - uložení a průběhu přijatých opatření,
 - podezření na týrání nebo zneužívání dětí,
 - delikventní jednání dětí (včetně toulání, šikany, záškoláctví, výchovných problémů, apod.),
 - aktivitách jednotlivých subjektů SVI.
- Realizace preventivních opatření v dané lokalitě.
- Vytvoření nabídky služeb pro realizaci konkrétních uložených opatření (probační programy, apod.).

5.1.2 Zásady práce SVI

Při realizaci tak rozsáhlého projektu je třeba stanovit směrnice, kterými se budou řídit všichni účastníci projektu a budou pro ně závazné. SVI si stanovila následující zásady práce:

- Práce s rizikovým jedincem musí být rychlá a efektivní.
- Stanovení příčin musí být co nejúplnější.
- Náprava způsobené škody, vyrovnání pachatele s obětí.
- Stanovení odpovědnosti zákonných zástupců (osob odpovědných za výchovu dítěte).
- Stanovení odpovědnosti dítěte (dítě musí důsledkům svého činu porozumět, uvědomit si svou vinu i důsledky, které svým konáním zapříčinilo).
- Postup podle individuálního Sociálně nápravného plánu.

Podle mého názoru je nejdůležitější rychlost s jakou se odborníci začnou věnovat jedinci s rizikovým chováním. Pokud už spáchal nějakou nezákonnou činnost, měl by se okamžitě dostat do péče odborníků. V praxi je to ovšem jinak, provinilý jedinec čeká delší dobu na soudní jednání, které teprve stanoví, jak se bude v případě jedince postupovat. Za uplynulou dobu se jedinec může dopustit dalšího kriminálního jednání.

Výborná je i možnost, že jedinec může napravit škody, které způsobil. Snad si tak uvědomí nesmyslnost svého činu. Poškozenému nebo oběti se dostane zadostiučinění a nemusí již nadále k pachateli cítit zášť.

5.1.3 Cílové skupiny klientů SVI

Jak je patrné z cílů SVI, projekt se soustředí na sociálně právní ochranu dětí, snižování delikvence u dětí apod. Všeobecně bylo vymezeno několik cílových skupin, na které je projekt zaměřen:

- Děti, které se dopustily protiprávního jednání bez ohledu na pozdější kvalifikaci skutku (přestupek, provinění, čin jinak trestný apod.) a jejich rodiny.
- Děti s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou, na útěku ze zařízení (pohřešované) a jejich rodiny.
- Poškození (oběti) protiprávním jednáním nebo svědci protiprávního jednání a jejich rodiny (mvr[online]).

Vynikající je, že program SVI se nevěnuje jen jedincům, kteří se dopustili protiprávního jednání, ale i jejich rodinám. Program může pomoci předejít problémům, které by jinak mohly v rodině vzniknout v návaznosti na to, že dítě má problémy se zákonem.

5.2 Intervence v ČR

V této podkapitole bych ve stručnosti shrnula způsoby intervence a některé preventivní programy organizované státem.

Prevenčí kriminality dětí a mladistvých se zabývá především ministerstvo vnitra, ministerstvo práce a sociálních věcí, ministerstvo spravedlnosti a ministerstvo školství, mládeže a tělových (dále jen MŠMT). Spolupracují na transformaci systému péče o ohrožené děti. Hlavním dokumentem se zaměřením především na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a sociální rozvoj a rozvoj jejich sociálně komunikativních dovedností je podle „Metodického pokynu k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže ve školách a školských zařízeních“ č. j. 20 006/2007-51 Minimální preventivní program (dále jen MPP). MPP byl vytvořen pro žáky a pedagogické pracovníky školy a výsledkem by měla být pozitivní změna klimatu školy s minimem kázeňských problémů žáků ve škole i mimo školu. Takového stavu se dá dosáhnout jen při aktivním zapojení všech žáků třídy. Rodiče jsou taktéž aktivnímu účastníkovi realizace programu a o průběhu a výsledcích jsou průběžně informováni.

Program má na starost školní metodik prevence, který spolupracuje s dalšími pedagogy nebo také s nestátními neziskovými organizacemi. MPP je zpracováván na jeden školní rok, jednou za rok je pak vyhodnocován a podléhá kontrole České školní inspekce. Každá škola, která se programu účastní, musí ve své výroční zprávě o činnosti školy zhodnotit i účinnost realizace MPP (msmt[online]).

Při tvorbě preventivního programu je třeba mít na zřeteli, že nejefektivnější jsou interaktivní preventivní programy. Nejde o žádné neúčinné hromadné přednášky, při těchto programech jsou děti aktivní, nacvičují si důležité dovednosti, např. jak odmítnout alkohol a drogy, jak trávit volný čas, jak se zdravě vyrovnat s úzkostí, strachem či smutkem.

V prevenci hraje velmi významnou roli spolupráce školy a rodiny. Pokud jsou rodiče v užším kontaktu se školou, mohou pak lépe ovlivnit, s kým se jejich dítě stýká

anebo zvolit vhodnou mimoškolní činnost. Dospívající jedinci bývají ohroženi různými negativními podněty, jako je alkohol, psychoaktivní látky, nelegální drogy apod. Pokud mladistvý podlehne vlivu těchto negativních jevů, dostává se do péče orgánu sociálně právní ochrany dětí.

5.2.1 Kurátor pro mládež

Správní činnost státu v oblasti sociální péče uskutečňují sociální pracovníci městských úřadů a obcí s rozšířenou působností. Kurátor pro mládež se zaměřuje především na děti mladší 15 let, které se dopustily činu, který by u starší osoby byl posuzován jako trestný, dále mladistvým ve věku 15-18 let, kteří se již dopustili přestupku či trestného činu. V pravomoci kurátora pro mládež je navrhnout výchovu v náhradní rodině, ústavní a ochrannou výchovu, a také organizaci a realizaci preventivních programů.

5.2.2 Probační a mediační služba

Tato instituce funguje v České republice asi od roku 1996. V náplni její činnosti je řešení sporů mezi pachatelem a poškozeným. V roce 2008 se pracovníci Probační a mediační služby zúčastnili školení, které bylo zaměřeno na posilování a prohlubování specializace pro práci s mládeží.

Mediace je značně využívána v trestní justici jako možnost mimosoudního řešení konfliktu, trestného činu a jeho následků mezi pachatelem a poškozeným. Služba je poskytována bezplatně, ale s mediací musí souhlasit obě strany. S pomocí mediace může poškozený pochopit okolnosti, které pachatele vedly k trestnému činu. Pachatel má možnost se poškozenému omluvit a vysvětlit své jednání. Pokud se obviněný zúčastní mediace, jsou její výsledky zohledněny v trestním řízení.

5.2.3 Střediska výchovné péče

Střediska výchovné péče pro děti a mládež fungují ambulantně, ale zajišťují i internátní pobyt. Pomoc poskytují nejen telefonicky, ale i přímým setkáním s klientem. Organizují individuální i skupinové terapeutické programy, zájmové kroužky, doučovací programy, pracovní poradenství, víkendové a prázdninové pobyty v přírodě apod. (Novotná, 2000). Organizace se zaměřuje děti s výchovnými problémy, s poruchami chování nebo dětem, které prochází vývojovou krizí. Odborníci v zařízení se soustředí

na odstranění nebo zmírnění nežádoucího chování a na prevenci vzniku vážnějších výchovných poruch. Pomoc je poskytována nejen dětem, ale i jejich rodinám. Na Středisko výchovné péče se mohou obrátit i pedagogičtí pracovníci.

Kriminalita mládeže je závažný společenský problém, který nemůže být opomíjen. V teoretické části diplomové práce jsem se snažila proniknout do problematiky trestné činnosti dětí a mladistvých a porozumět příčinám, které mohou podmínit nebo ovlivnit jejich kriminální chování. Mladiství páchající trestnou činností se vyznačují nezralostí, častokrát ani oni sami nedokážou odůvodnit a vysvětlit motiv svého jednání. Příčinou takového jednání může být i konzumní způsob života, snaha předvést se nebo vyrovnat kamarádům. A k tomu můžeme přičíst další jevy, jako je např. nedostatek odpovědnosti, neúcta k hodnotám a nechuť dodržovat společenské normy, demonstrace vlastní síly apod.

Proto je tak důležitý význam prevence. Ve školách probíhají preventivní programy, i policie se více soustředí na prevenci. Preventivně informační skupiny realizují řadu projektů s cílem sdělit mladým lidem informace z právní oblasti, jak chránit své bezpečí, jak odmítnout nabízenou drogu, jak se vyvarovat podvodníkům a násilníkům, jak se chovat v případě, že se stanou obětí trestného činu a kde hledat pomoc. Jakákoliv preventivní opatření ale nemají smysl, pokud nefunguje rodinné zázemí. Rodina má v prevenci kriminality zásadní význam.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6 INFORMACE O VÝZKUMU

V teoretické části své diplomové práce se zabývám kriminalitou dětí a mládeže v obecné rovině. V každé společnosti se vyskytnou jedince a skupinky, které budou mít sklony k patologickému jednání. V praktické části budu věnovat výzkumu, ve kterém bych se ráda pokusila zjistit potenciální kriminalitu ve městě Hodonín, zhodnotit strukturu kriminality mladistvých a prozkoumat úroveň právního vědomí mladistvých.

6.1 Výzkumný problém a cíl výzkumu

Existují tři typy výzkumných problémů, deskriptivní, relační a kauzální. Ve svém výzkumu jsem stanovila deskriptivní (popisný) problém, který zjišťuje a popisuje situaci, stav nebo výskyt určitého jevu. Při takovém výzkumu se většinou používá jako výzkumná metoda pozorování, škálování, dotazník nebo interview (Gavora, 2000). Můj výzkumný problém zní: jaký je podíl kriminality mládeže ve městě Hodonín. Cílem mého výzkumu je všeobecné zmapování současné situace v oblasti trestné činnosti mladistvých. Myslím si, že výsledky výzkumu by mohly střední školy využít při tvorbě preventivních programů.

6.1.1 Výzkumné otázky

Je úroveň potenciální kriminality u studentů vysoká?

Mají studenti znalosti týkající právního oblasti?

6.2 Výzkumný vzorek

Přechod ze základní školy na střední školu je jedním z rizikových období v životě dospívajících. Jedinec se snaží zapadnout do nového školního kolektivu, děti si vytvářejí svou vlastní subkulturu, která se vyznačuje zvláštním jazykem, zvyklostmi a rituály. V některých případech mohou být tyto malé skupiny základem pro asociální party.

Proto jsem si jako výzkumný vzorek zvolila studenty prvních ročníků středních škol v Hodoníně. Oslovila jsem následující střední školy v Hodoníně: Obchodní akademie, Gymnázium Hodonín, Střední škola průmyslová a umělecká a Integrovaná střední škola. Ne všechny školy byly ochotny spolupracovat, nakonec jsem získala souhlas od tří ředitelů k provedení výzkumu v jejich škole. Následně jsem provedla předvýzkumem, který dopadl vcelku dobře. Poté jsem v každé ze škol rozdala při hodině dotazníky a požádala studenty

prvních ročníků o jejich vyplnění. Někteří studenti neměli o můj výzkum zájem, proto není návratnost dotazníků stoprocentní.

6.3 Metodika výzkumu

Vzhledem ke kvantitativní orientaci výzkumu jsem zvolila metodu kombinovaného dotazníku. Dotazník je nejfrekventovanější metodou zjišťování údajů, je určen především pro hromadné získávání údajů (Gavora, 2000).

Dotazník se celkem skládá z 25 uzavřených otázek. Ve vstupní části se respondentům představuji a seznamuji je s cílem mého šetření. Další část pak obsahuje vlastní otázky.

6.3.1 Analýza dat

Výzkumný vzorek se skládal ze studentů středních škol ve městě Hodonín. Z předloženého počtu 100 dotazníků se mi při sběru vrátilo 80 vyplněných dotazníků.

Tabulka č. 1 Počet vyplněných dotazníků

Počet distribuovaných dotazníků	100
Počet navrácených dotazníků	80
Celkem	80

Tabulka č. 2 Rozdělení dotazovaných z hlediska pohlaví

Výzkumný vzorek	Chlapci	Dívky
Studenti středních škol	34	46

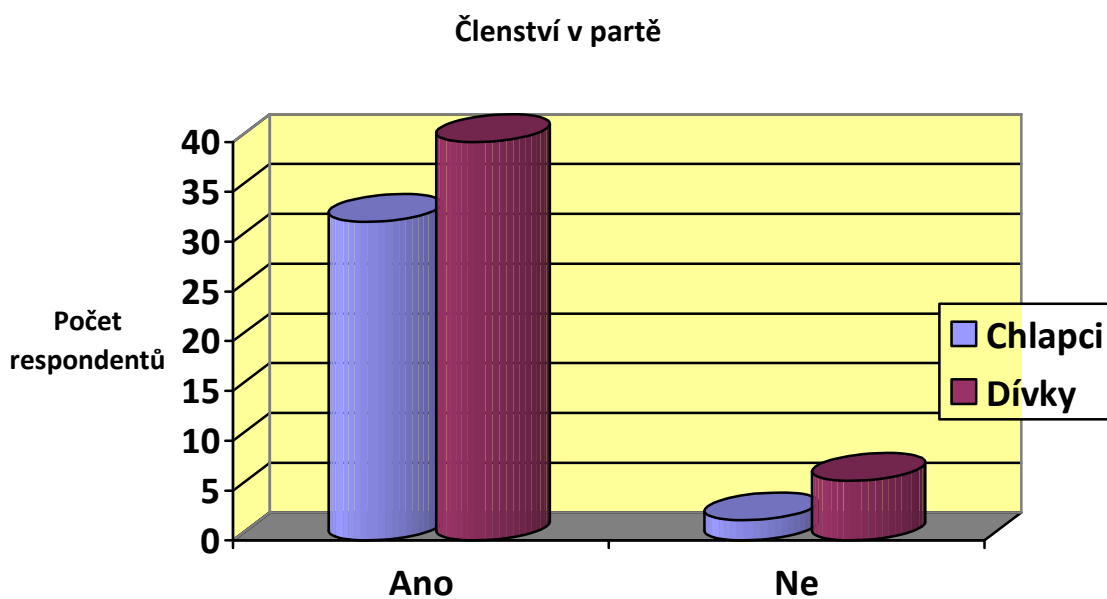
Celkový počet respondentů byl 80, z toho 34 chlapců a 46 dívek.

Tabulka č. 3 Shrnutí počtu dotazovaných pocházejících z úplné nebo neúplné rodiny

Rodina	Chlapci	Dívky
úplná	26	25
neúplná	9	21
celkem	34	46

Graf č. 1 Členství v partě kamarádů

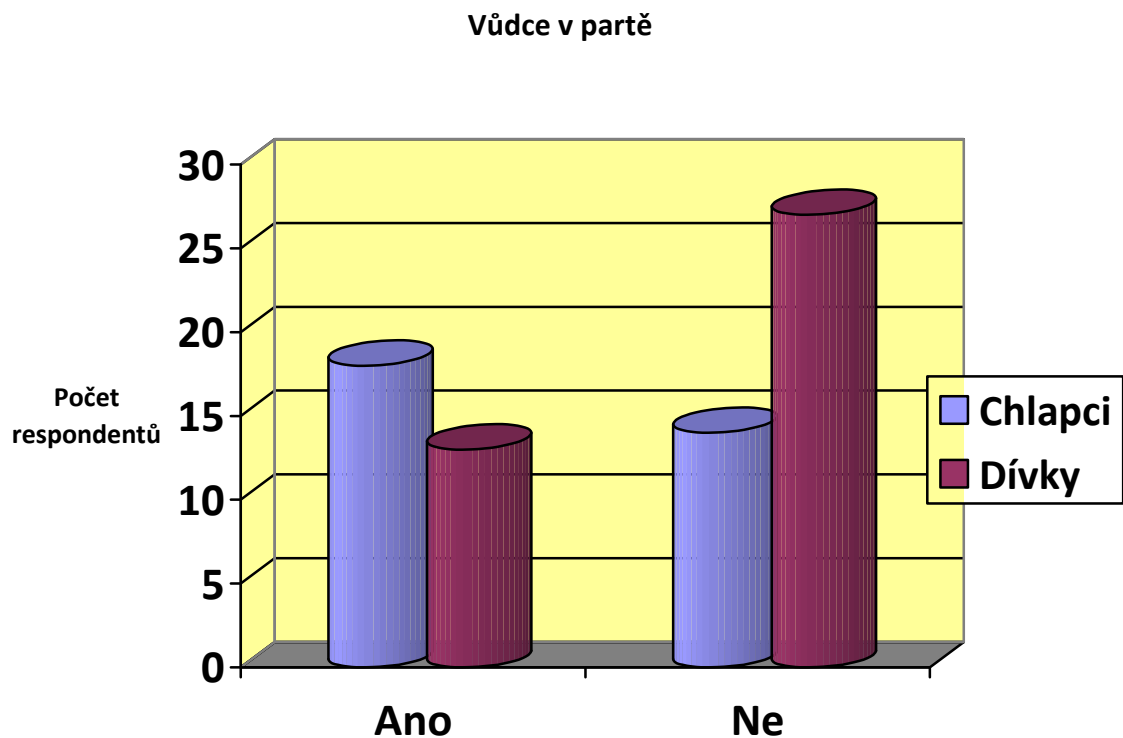
(Otázka č. 5: Máš ve škole nebo mimo školu svoji partu kamarádů?)

Drtivá většina dotazovaných respondentů uvedla, že mají svou partu kamarádů, 94,2 % chlapců a 86,9 % děvčat. Jen 5,8 % chlapců a 13,1 % děvčat není součástí nějaké party.

Graf č. 2 Pozice vůdce v partě

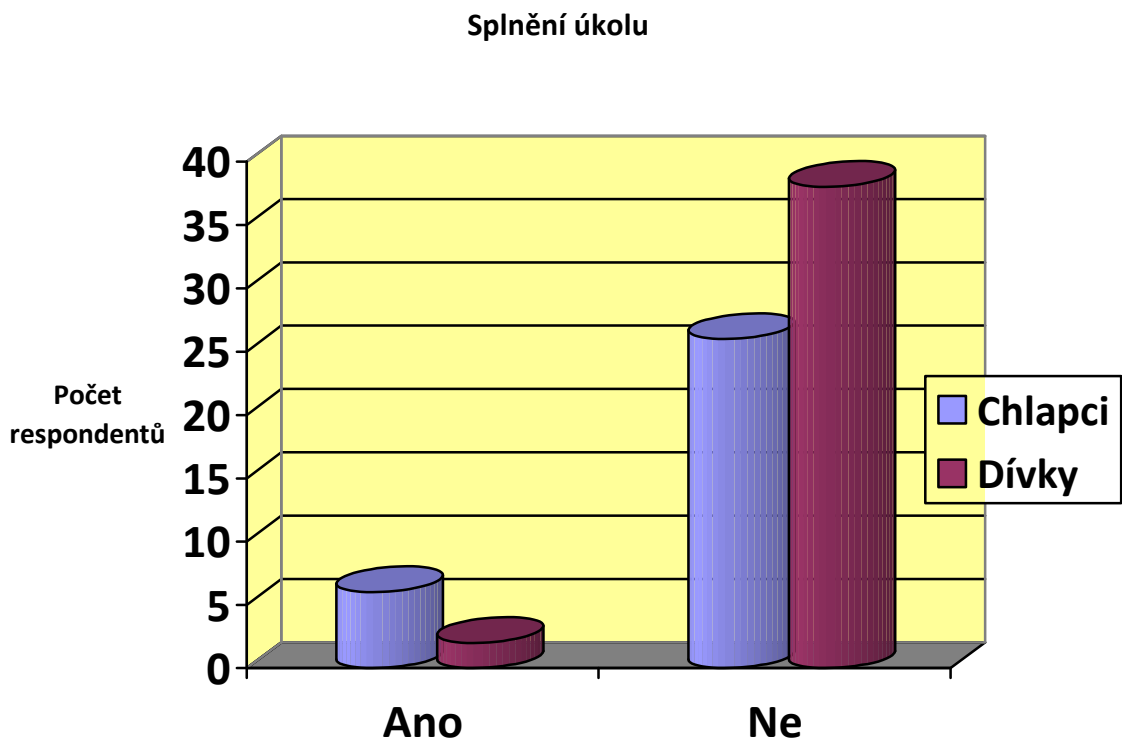
(Otázka č. 6: Je v této partě nějaký vůdce?)

Z počtu respondentů, kteří uvedli, že jsou členy nějaké party, odpovědělo více než polovina chlapců, přesněji 56,2 % a 32,5 % dívek, že v jejich partě působí nějaká osoba v roli vůdce. Naproti tomu převážné množství dívčích part nemá žádného vůdce, jak odpovědělo 67,5 % dívek. 43,8 % chlapců také v partě nemá vůdce.

Graf č. 3 Nutnost splnění úkolu pro přijetí do party

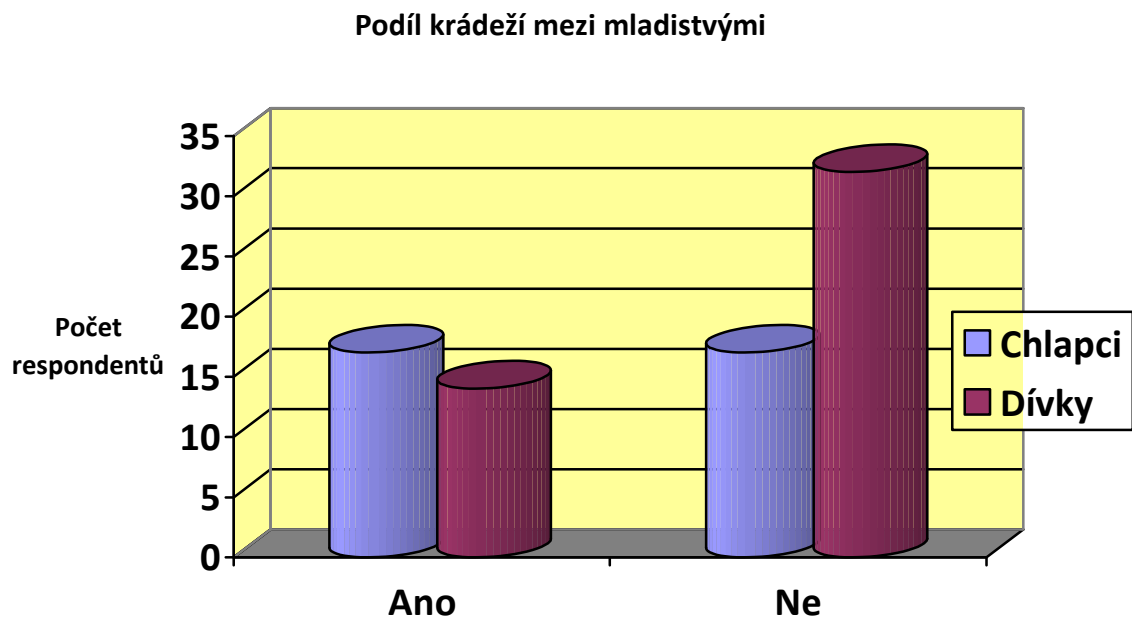
(Otázka č. 7: *Musel/a jsi splnit úkol, při kterém jsi porušil/a zákon, aby ses mohl/a stát členem party?*)

Téměř všichni respondenti (81,2 % chlapců a 95 % dívek), kteří jsou součástí nějaké party, uvedli, že nemuseli plnit žádný úkol, pokud se chtěl stát členem party. Jen zanedbatelný počet dotazovaných napsalo, že pro to, aby si zasloužili členství v partě, museli splnit zadaný úkol.

Graf č. 4 Zjištění krádeží u studentů střední škol v Hodoníně.

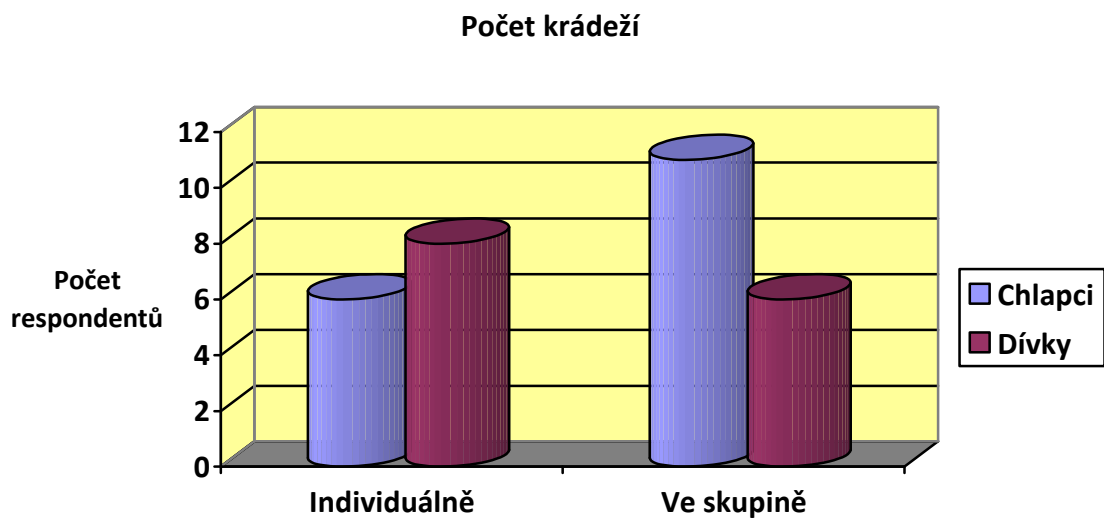
(Otázka č. 8: Ukradl/a jsi někdy něco?)

Z celkového počtu dotazovaných dívek se 30,4 % přiznalo, že ve svém životě již někdy něco ukradly. U chlapců je situace o něco horších, z celkového počtu dotázaných chlapců 50 % připustilo, že už něco ukradli.

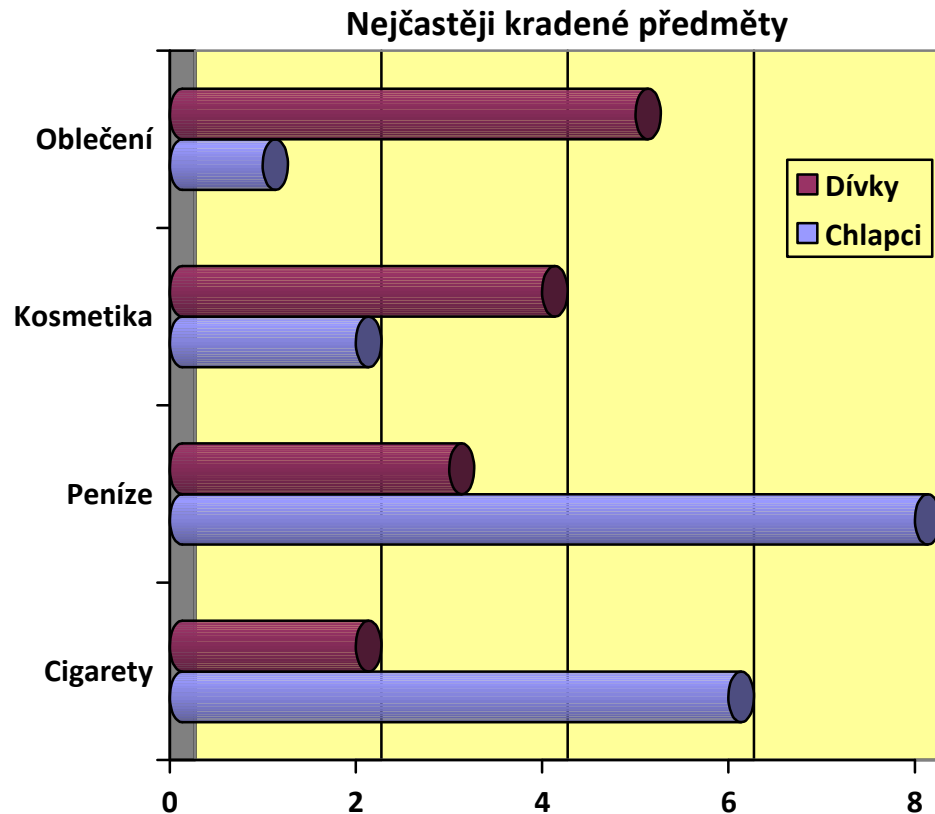
Graf č. 5 Krádeže spáchané jednotlivcem a ve skupině

(Otázka č. 9: Jestli-že ano, kradl/a jsi sám/a nebo s kamarádem/kamarádkou?)

Z počtu dotazovaných, kteří se přiznali ke krádeži, se 64,7 % chlapců přiznalo, že kradli ve skupině, individuálně odcizilo nějakou věc 35,3 %. U dívek je situace vyrovnanější, děvčat kradlo ve skupině 57,2 % a samostatně 42,8 %.

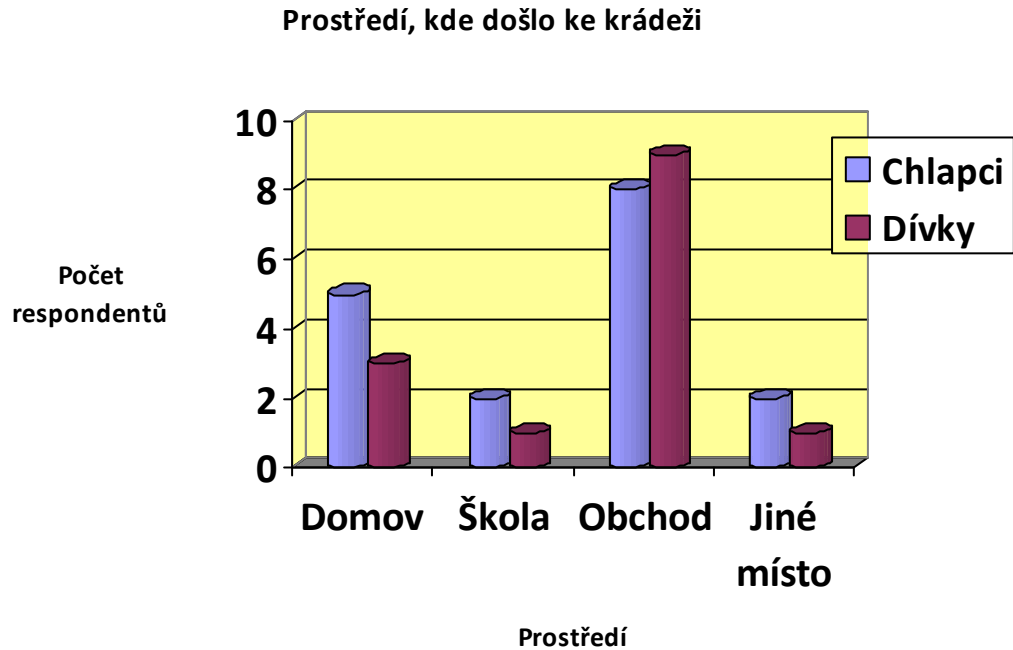
Graf č. 6 Předměty, které mladiství nejčastěji odcizují

(Otázka č. 10: Jakou věc si ukradl/a)

Z grafu lze vyčíst, že nejčastěji se mladiství chlapci při krádeži zaměřují na peníze (47 %) a cigarety (35,2 %). U dívek není zájem o cigarety až tak velký, pouze 14,2 % dívek někdy ukradlo balíček cigaret a nějakou částku peněz 21,4 %. Dívky spíše přitahuje oblečení (35,8 %) a kosmetické zboží (28,6 %). Naopak, jak se dalo předpokládat, chlapce kosmetika a oblečení příliš neláká, jen 11,9 % a 5,9 % někdy ukradlo takový typ zboží.

Graf č. 7 Nejčastější místo krádeže

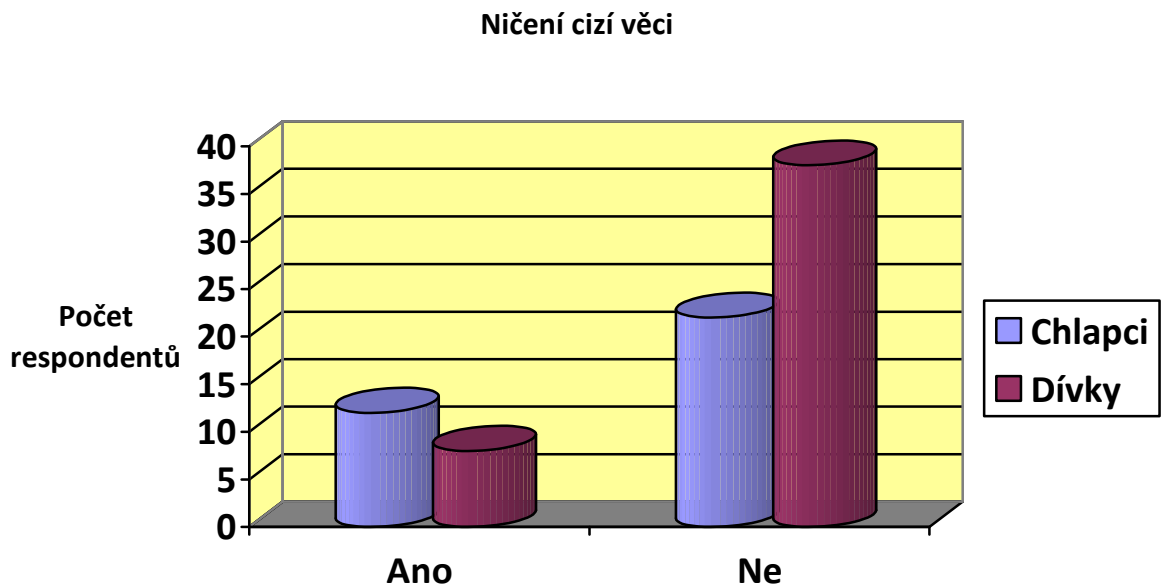
(Otázka č. 11: Kde jsi kradl/a?)

Z výsledků grafu se můžeme přesvědčit, že místem, kde dochází k nejvyššímu počtu krádeží, je obchod. U chlapců je to 47 % a u dívek 64,2%. Na druhém místě se umístil domov, kde 29,4 % chlapců a 21,4 % dívek již něco ukradlo svým rodičům. Což je podle mého dost alarmující, nepředpokládala jsem, že by takový počet respondentů kradl doma. Ve škole dotazovaní pravděpodobně nemají mnoho příležitostí ke krádeži, ve škole odcizilo nějakou věc 11,7 % chlapců a 7,1 % dívek.

Graf č. 8 Množství případů poškození cizí věci

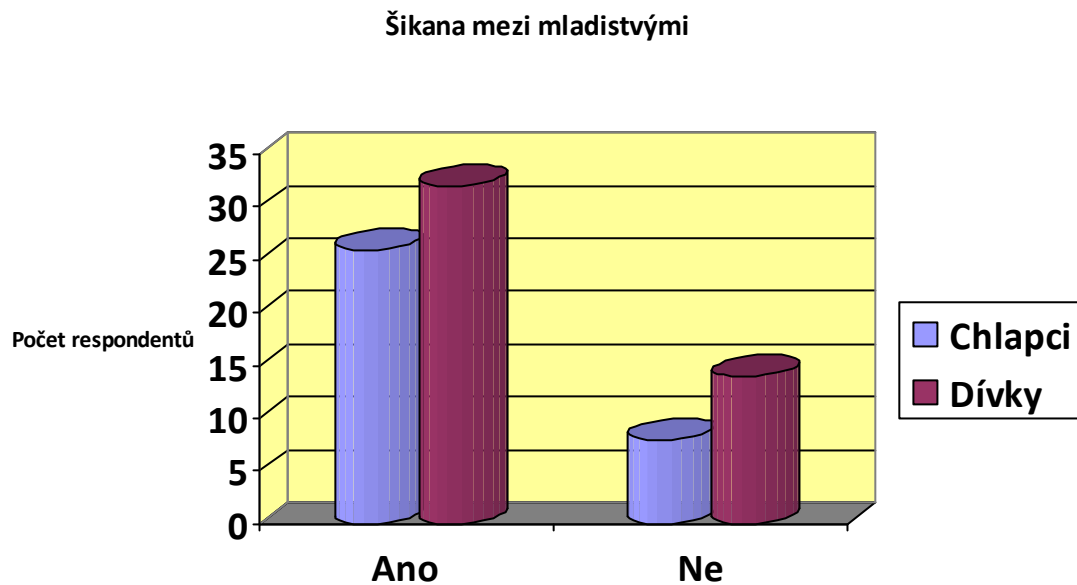
(Otázka č. 12: Zničil/a jsi někdy s kamarády úmyslně cizí věc? (např. sprejerství, rozbítí okna apod.))

V případě otázky poškození cizí věci se 35,2 % chlapců a 17,3 % přiznalo, že se ve svém životě již dopustili tohoto sociálně patologického jevu. Převážné množství respondentů (64,7 % chlapců a 82,6 % dívek) ovšem odpovědělo záporně a nikdy cizí věc nepoškodilo.

Graf č. 9 Výskyt šikany na středních školách

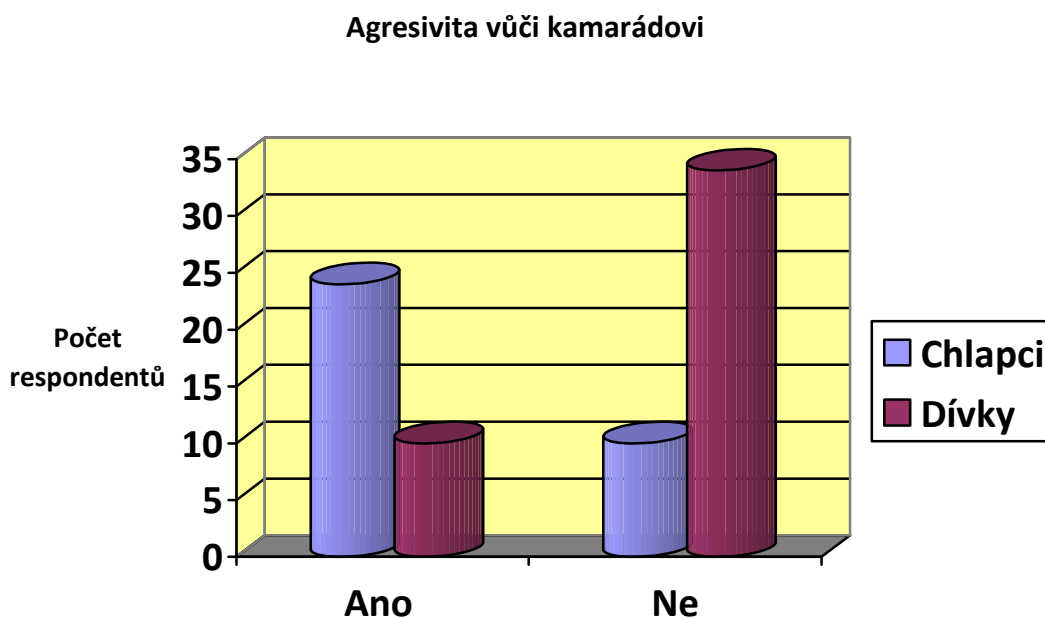
(Otázka č. 13: Setkal/a ses už se šikanou?)

Je až zarážející jak velké množství studentů se setkalo se šikanou, zvláště s ohledem na to, že studenti si nesou zkušenosti především ze základní školy. V případě chlapců je to 76,4 % a u dívek 69,6 %. Naopak pouze 23,6 % chlapců a 30,4 % tvrdí, že se s šikanou nikdy neseťkali.

Graf č. 10 Fyzické násilí mezi mladistvými

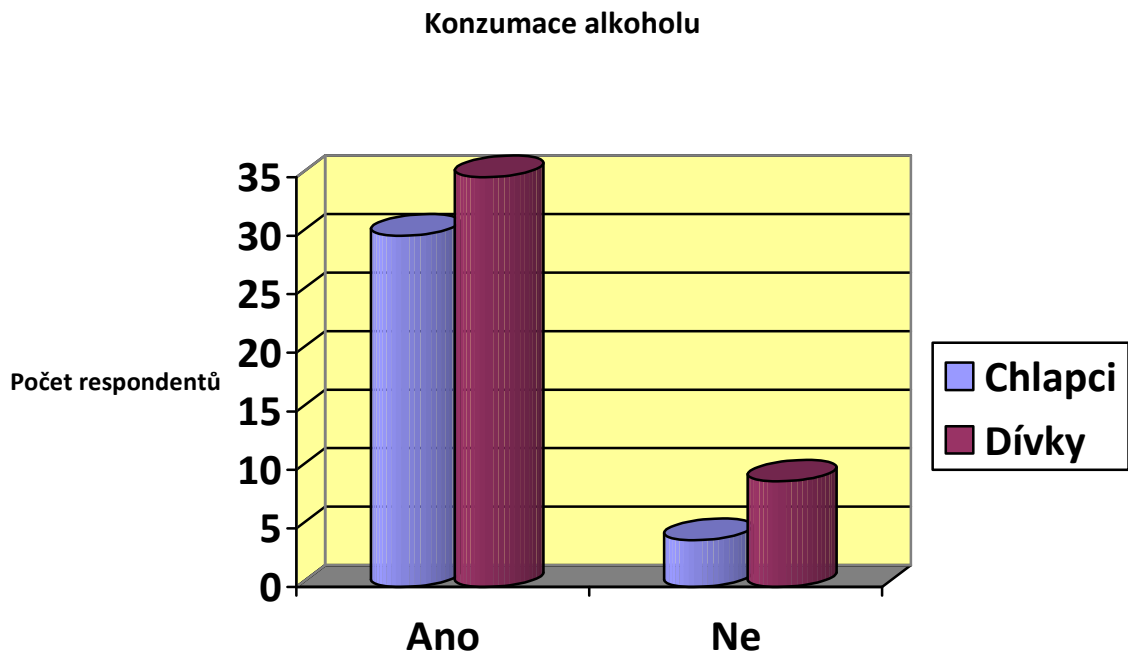
(Otázka č. 14: Ublížil/a jsi někdy fyzicky svému kamarádu/kamarádce?)

Z celkového počtu dotazovaných chlapců 70,5 % připustilo, že se chovali agresivně vůči svému kamarádovi, naproti tomu 29,4 % chlapců tvrdí, že se takového chování nikdy nedopustili. Jak se dalo předpokládat, u 73,9 % dívek převážila negativní odpověď, jediné 21,7 % fyzicky ublížilo svému kamarádovi.

Graf č. 11 Zkušenosti mladistvých s alkoholem

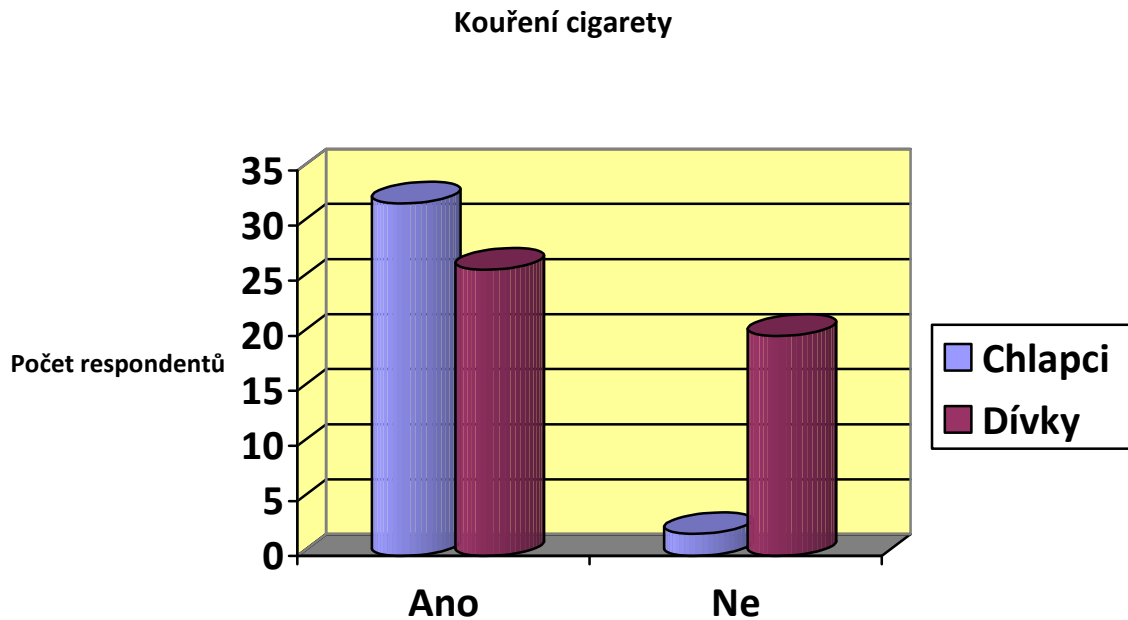
(Otázka č. 15: Máš nějaké osobní zkušenosti s alkoholem?)

Z výsledků odpovědí respondentů je patrné, že 88,2 % chlapců a 76 % dívek se přiznalo, že již pili nějaký alkoholický nápoj. Zatímco pouhých 11,7 % chlapců a 19,5 % děvčat zatím žádné osobní zkušenosti s alkoholem nemají.

Graf č. 12 Zkušenosti mladistvých s kouřením

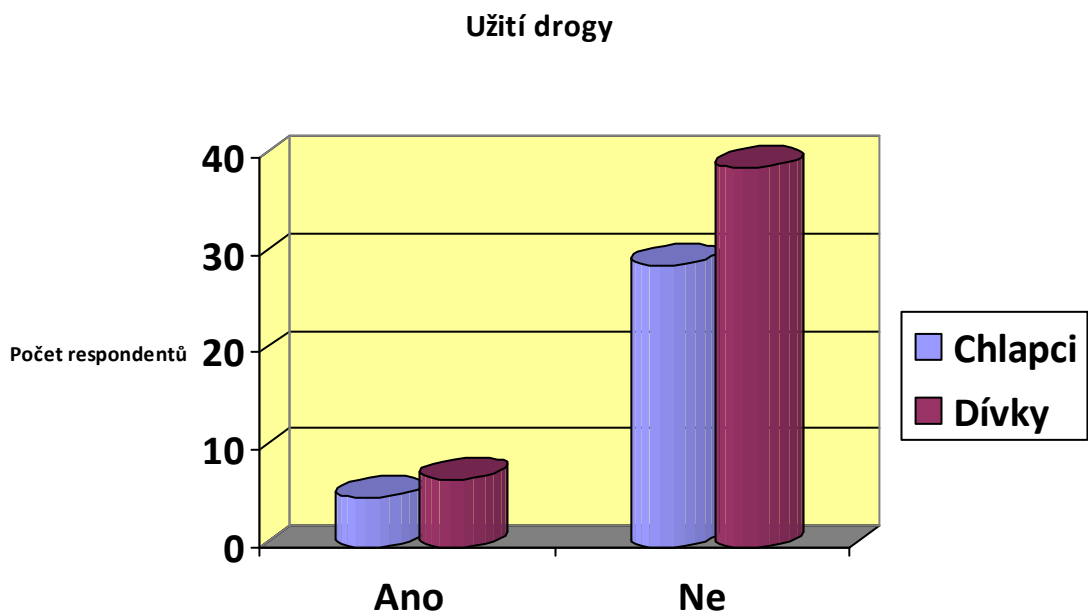
(Otázka č. 16: Zkoušel/a jsi někdy kouřit?)

Převážná většina dotazovaných chlapců (94,1 %) se přiznala, že už si někdy cigaretu zapálila, jenom 5,8 % chlapců odpovědělo, že ještě zkušenosti s cigaretami nemá. U dívek není rozdíl tak markantní, 56,5 % odpovědělo na otázku kladně a 43,4 % záporně.

Graf č. 13 Zkušenosti mladistvých s drogami

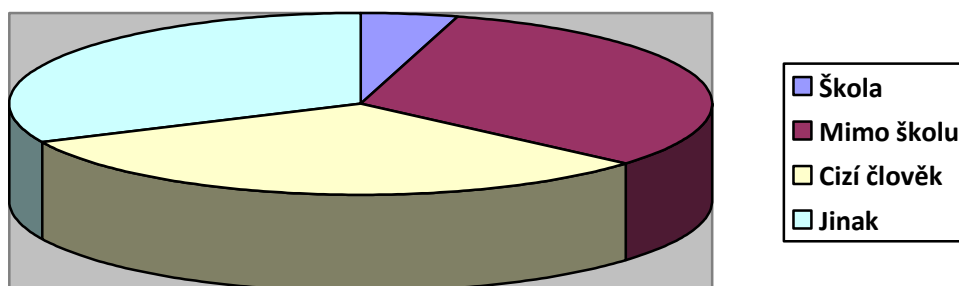
(Otázka č. 17: Vyzkoušel/a jsi nějakou nezákonnou drogu? (marihuana, pervitin, extáze apod.))

Podle mého jsou výsledky odpovědí na tuto otázku značně pozitivní. Přesto nelze vyloučit neochotu respondentů sdělit opravdovou skutečnost. Převládající je negativní odpověď, 85,2 % chlapců a 84,7 % dívek ještě nemá žádné zkušenosti s nezákonnými drogami. Naopak 14,7 % chlapců a 15,2 % dívek a se přiznalo, že již nějakou drogu zkusili.

Graf č. 14 Způsob jakým mladiství drogu získali

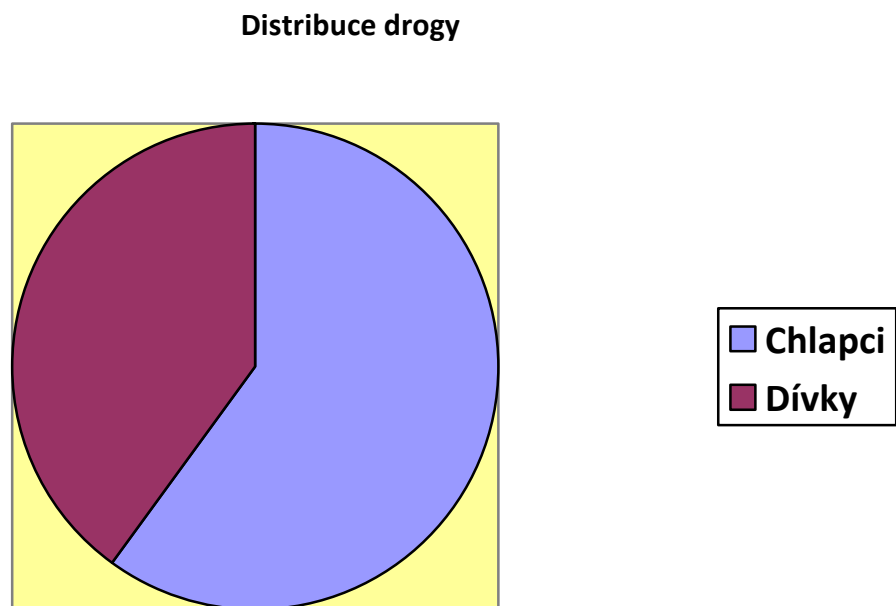
(Otázka č. 18: Pokud ano, jakým způsobem jsi ji získal/a?)

Z odpovědí respondentů, kteří již mají nějakou zkušenost s drogou, vyplývá, že nejčastěji se k droze dostali v prostředí mimo školu (80 % chlapců a 42,8 % děvčat). Ve školním prostředí drogu získalo 20 % chlapců. Od cizího člověka si drogu vzalo 28,5 % děvčat a jiným způsobem ji získalo 28,5 %.

Graf č. 15 Distribuce drogy mladistvými

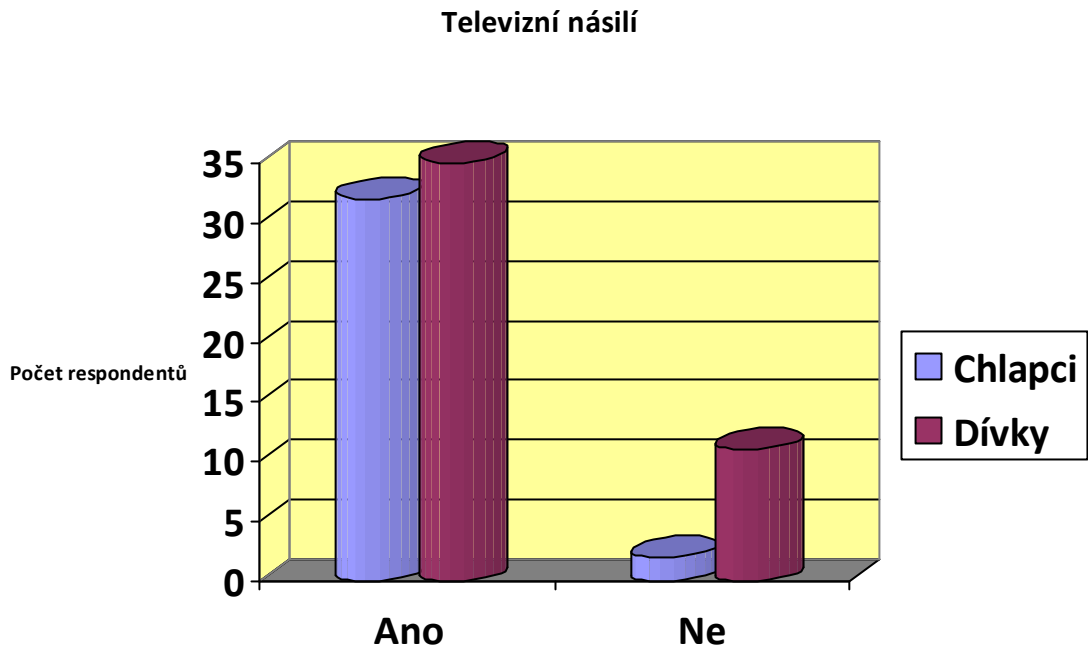
(Otázka č. 19: Nabízel/a jsi ty sám/sama někomu nezákonnou drogu)

Z celkového počtu dotazovaných respondentů nabídl svému kamarádovi drogu 17,6 % chlapců a 8,6 % děvčat.

Graf č. 16 Sledovanost násilí v TV

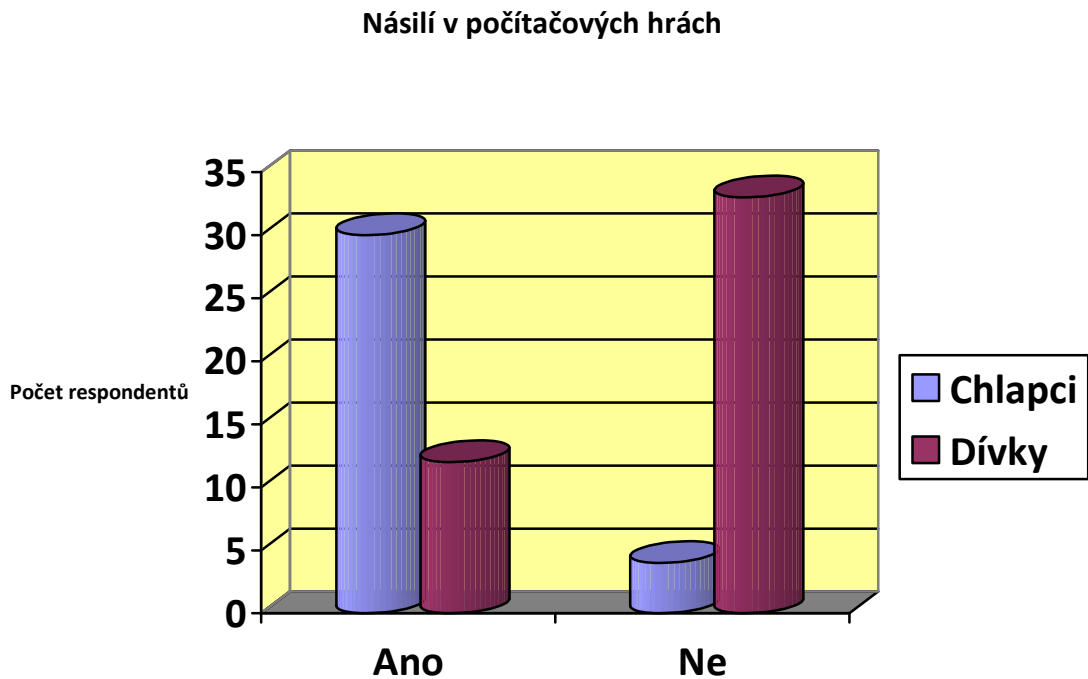
(Otázka č. 20: Díváš se záměrně na televizní pořady, ve kterých se objevuje násilí?)

Jak bylo možné předpokládat, většina mladistvých sleduje televizní pořady, ve kterých se objevuje brutalita a násilí. U kladné odpovědi na otázku je počet respondentů, co se týče pohlaví, vyrovnaný. 94 % chlapců a 76 % dívek se přiznalo, že se v televizi dívají na takový typ pořadů. Jen 5,8 % chlapců a 23,9 % děvčat se odmítá dívat na násilí v televizi.

Graf č. 17 Zájem o počítačové hry obsahující násilí

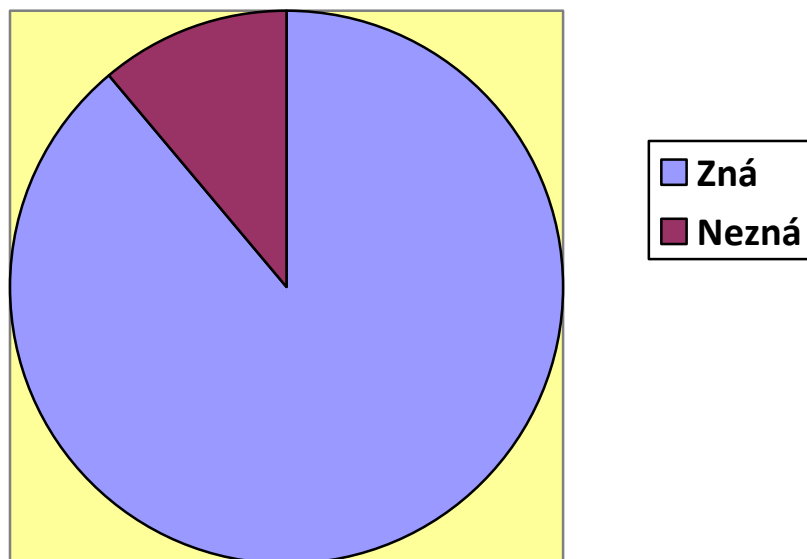
(Otázka č. 21: Hraješ počítačové hry, ve kterých se objevuje násilí?)

U dívek se neprojevil příliš velký zájem o počítačové hry obsahující násilí, 26,8 % z dotazovaných dívek se přiznalo, že takové hry hraje, ostatní dívky (71,7 %) odpověděly záporně. Chlapci si počítačové hry s násilím oblíbili více, celých 88,2 % chlapců odpovědělo na otázku kladně, pouze 11,7 % chlapců se tento typ her nelíbí.

Graf č. 18 Znalost dotazovaných o výši hranice trestní odpovědnosti

(Otázka č. 22: Znáš věkovou hranice trestní odpovědnosti za své činy?)

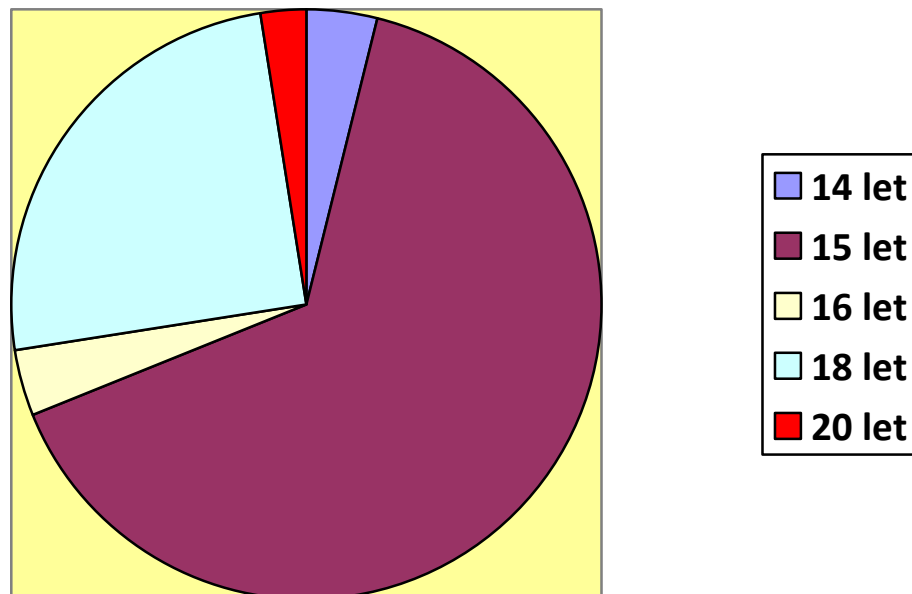
Znalost hranice trestní odpovědnosti

Na uvedenou otázku odpovědělo kladně 88,7 respondentů. K neznalosti hranice trestní odpovědnosti se přiznalo pouze 11,2 % dotázaných.

Graf č. 19 Odhadovaný věk odpovědnosti za své jednání

(Otázka č. 23: V kolika letech myslíš, že jsi odpovědný za své činy?)

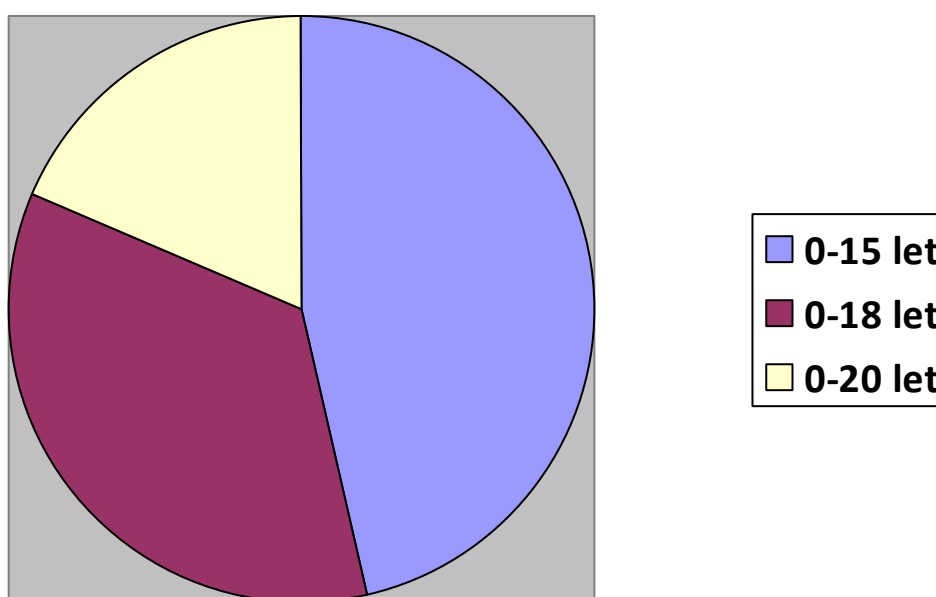
Odhadovaný věk trestné odpovědnosti

Správnou hranici trestné odpovědnosti zná 65 % respondentů (37 dívek a 25 chlapců). 25 % dotazovaných si myslí, že hranice odpovědnosti je až od 18 let. V ojedinělých případech si respondenti typovali věkovou hranici na 14, 16 a 20 let.

Graf č. 20 Informovanost o významu slova nezletilý

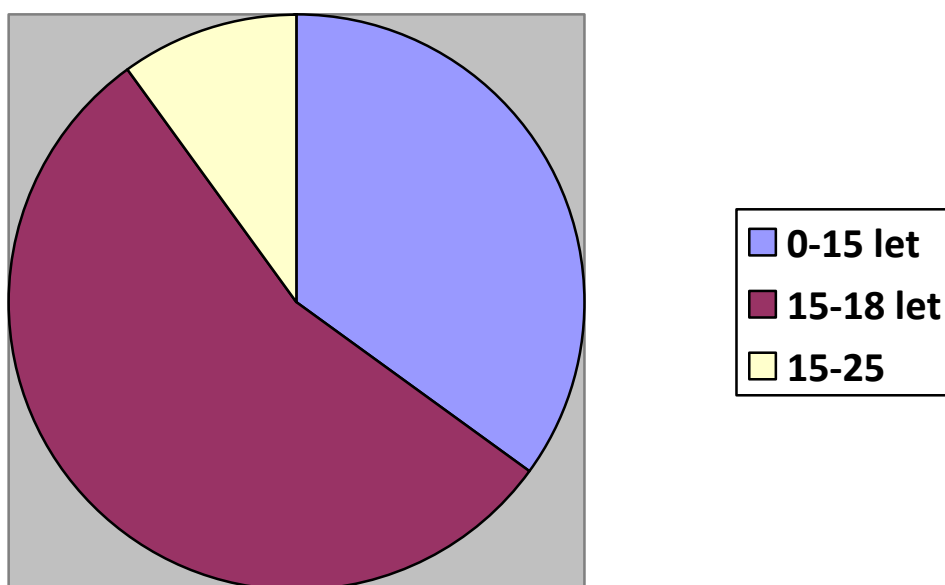
(Otázka č. 24: Víš, které osoby jsou nazývány nezletilými?)

Pojem nezletilost

Převážná většina dotazovaných respondentů (46,2 %) odpověděla na otázku správně, tedy že nezletilým nazýváme osobu do 15 let věku. Druhou nejčastější odpovědí byla druhá možnost, kdy se 35 % respondentů typovalo, že nezletilá je osoba do 18 let. Věk 0-20 si jako odpověď zvolilo 18,7 % dotazovaných.

Graf č. 21 Informovanost o významu slova mladistvý

(Otázka č. 25: Víš, které osoby jsou nazývány mladistvými?)

Pojem mladistvý

Jak se můžeme přesvědčit z výsledků grafu, většina mladistvých má povědomí o tom, co znamená pojem mladistvý. Správnou odpověď označilo více než polovina dotazovaných respondentů (55 %). Druhou nejčastější odpovědí byla první možnost, tedy 0-15 let, tuto odpověď zvolilo 35 % dotazovaných. Pouhých 10 % respondentů se domnívalo, že mladistvý je osoba od 15 do 25 let.

6.4 Shrnutí výsledků výzkumu a jejich interpretace

Cílem výzkum diplomové práce bylo zjistit, zda se studenti středních škol ve městě Hodonín dopouštějí sociálně patologického jednání a zda mají všeobecný přehled o pojmech z oblasti práva, týkajících se právě mladistvých.

Je všeobecně známo, že na chování mladistvého má parta kamarádů velký vliv. Z výzkumného šetření je jasné, že většina studentů v Hodoníně je součástí skupiny kamarádů. Podle jejich odpovědí jsou tyto skupiny demokratické a nemají žádného vůdce nebo jinou osobu, která by v partě měla největší slovo. Jen malé množství mladistvých muselo pro svůj vstup do party splnit nějaký úkol.

U otázek týkajících se krádeží již nebyly výsledky tak rozdílné. Jak u chlapců, tak i u dívek je patrné, že téměř polovina z nich již má nějaké zkušenosti s krádežemi. Považují ale za nežádoucí, kolik respondentů je schopno okrást vlastní rodiče.

Stejně vyrovnané výsledky byly i u otázky, zda kradli sami nebo s kamarádem. Polovina respondentů kradla společně s někým jiným. Z toho vyvozují, že příčinou těchto krádeží mohlo být provokování a „hecování“ mezi kamarády, kdo má větší odvahu něco ukradnout.

Příjemně mě překvapily výsledky otázky týkající se poškozování cizích věcí, v průměru se asi 25 % respondentů dopustilo takového jednání. Očekávala jsem mnohem větší počet.

Naopak nemile mě překvapily odpovědi u otázky týkající se šikany. Většina respondentů již má smutnou zkušenost se šikanou. Z následující otázky je ale vidět, že dívky se násilí na kamarádech nedopouštějí, naopak již 70 % chlapců někomu fyzicky ublížilo.

Jak se dalo předpokládat, velká většina respondentů již má zkušenosti s alkoholem a kouřením, ale nelegální drogu užilo jen malé množství respondentů.

Nepřekvapily mě ani odpovědi u otázek týkajících se násilí v televizi a počítačových hrách. Chlapci mají evidentně větší zájem o násilí, zato děvčata pro takový druh zábavy pochopení nemají.

Na začátku výzkumu jsem si stanovila dvě výzkumné otázky. Na první otázku, zda je úroveň potenciální kriminality u studentů vysoká, mohu odpovědět negativně. Myslím,

že situace není nijak kritická. Existuje určité množství respondentů, kteří již mají určitou praxi s krádežemi a fyzickým násilím, ale většina respondentů zatím takové zkušenosti nemá. Zkušenosti s krádežemi nejsou u respondentů až tak velké, ani fyzického násilí se nedopouštějí v enormním počtu. Nežádoucí je pouze výskyt šikany mezi studenty středních škol v Hodoníně. Počet mladistvých, kteří už zkusili alkohol a kouření je sice nadprůměrný, ale přičítám to spíše zvědavosti. Naopak zkušenosti s drogami jsou u respondentů nízké, což mě utvrzuje v názoru, že se můj předpoklad nepotvrdil, protože užití nelegálních drog a psychotropních látek často vede k trestnému jednání mladistvých.

U druhé výzkumné otázky, tedy zda mají studenti znalosti týkající právního oblasti, mohu naopak odpovědět kladně. Myslím si, že úroveň právního vědomí studentů je velmi dobrá. Velká většina respondentů opravdu zná hranici trestní odpovědnosti, a stejně tak dobře jsou informováni o významu pojmů nezletilost a mladistvý.

7 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Z diplomové práce a výzkumného šetření mi vyplynulo i několik návrhů, které by se daly uplatnit v praxi. Týkají se především prevence v oblasti kriminality dětí a mládeže. Podle mého názoru by resilience mohla být výborným prostředkem při uplatňování preventivních opatření. Ve Spojených státech amerických a Anglii byla na školách zavedena výuka resilience a myslím, že i u nás by mohl mít podobný program úspěch. Výzkumy sice ještě nepotvrdily úspěšnost programy, ale myslím si, že jakákoliv činnost, která posiluje odolnost mládeže vůči negativním vlivům je dobrá.

Každá škola samozřejmě v rámci preventivního programu pořádá různé přednášky, besedy. Většinou jsou zaměřeny především na rizika plynoucí z užívání nelegálních drog, ale myslím si, že by se mělo více poukazovat na nebezpečí spojené s pitím alkoholu a kouřením. Z mého výzkumu je totiž patrné, že studenti se sice vyvarují užívání nelegálních drog, ale mají bohaté zkušenosti s alkoholem a kouřením. O těchto tématech se sice mohou něco dozvědět ze svého okolí nebo z médií, ale ne vždy musí být informace spolehlivé. Proto by tyto témata měla být více zmiňována v preventivních programech pro mládež.

ZÁVĚR

Na závěr práce je třeba se zamyslet nad poznatky získanými při zpracovávání mé diplomové práce a ve zkratce se pokusit o jejich shrnutí.

Faktorů, které mohou ovlivnit delikventní chování dětí a mládeže je bohužel velké množství. Příčinou takového chování není jen jeden jediný faktor, ale v mnoha případech to bývá kombinace několika faktorů, a o to těžší je pak nastolenou situaci řešit. Dá se ovšem říci, že i přes různorodost příčin delikvence dětí a mládeže, se ve většině případů objevuje společný jmenovatel, a tím je rodinné prostředí. Výzkumy na toto téma ukazují, že valná většina mladistvých pachatelů pochází z nepodnětného a nevyváženého rodinného zázemí, kde schází předpoklady k dobré výchově. Tito rodiče se chovají nezodpovědně nejen vůči sobě, ale bohužel i ke svému dítěti. Neuvědomují si, že rodina je nejdůležitější činitelem pro správný vývoj dítěte. Svému dítěti předávají nejen genetickou výbavu, ale i své názory a zkušenosti, kterými je dítě ovlivňováno.

Školní prostředí je dalším činitelem, který může mít na dítě značný vliv. Mladí delikventi ovšem většinou pocházejí z rodin, kde je význam vzdělání rodiči spíše zlehčován a není považován za důležitý. Proto ani tyto děti nemají kladný postoj ke škole, považují ji za zbytečnou a nudnou. Pro pedagogy je pak nesmírně obtížné najít způsob, jak na ně účinně výchovně působit. V takových případech pak záleží na škole, zda se bude snažit takové děti zaujmout různými zajímavými projekty, které by mohly jejich negativní vztah ke škole změnit.

Neopomenutelný vliv na dítě má samozřejmě také společnost. Dnešní doba vysoce moderních technologií umožňuje dětem získávat informace a podněty, které jim ne vždy mohou být ku prospěchu. Je opět na rodičích a vychovatelích, aby děti uchránili od negativních podnětů a zabránili tak možnému vzniku delikventního chování.

Z výsledků statistik týkajících se této problematiky vyplývá, že kriminalita dětí a mládeže v posledních letech klesá. Pozitivní dojem z těchto výsledků ale bohužel narušuje fakt, že množství násilných činů neklesá, ba právě naopak. Také se objevují nové formy delikventního chování dětí a mládeže. Je proto nutné neustále vyvíjet důslednou aktivitu v oblasti prevence a doufat, že společným působením rodinného prostředí, pedagogů a preventivních programů bude pokračovat tendence snižování počtů trestných činů páchaných dětmi a mladistvými.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

- FISCHER, S., *Sociální patologie – propeutika*, Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2006. ISBN 80-7044-812-1.
- GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.
- HALÍK, T. *Práce s rizikovou mládeží*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-089-8.
- HAVRDOVÁ, E. *Tvorba a realizace projektů prevence kriminality mládeže*. Praha: Centrum pro veřejnou politiku, 2007. ISBN 978-30-239-9950-1.
- CHMELÍK, J. a kol. *Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR – odbor personální práce a vzdělávání, 1998.
- JELÍNEK, J. *Pojem trestného činu a kategorizace trestných činů*. BULLETIN ADVOKACIE, 2009, č. 10, s. 36.
- KRAUS, B. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315004-2.
- KOUDELKOVÁ, A. *Psychologické otázky delikvence*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-7187-187-022-6.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Pozitivní psychologie*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-835-X.
- KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol., *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2005. ISBN 80-7179813-4.
- MACEK, P. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.
- MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíce potřebují*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-7178-006-5.
- MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.
- MIŘIČKA, A., SCHOLZ, O. *O trestním soudnictví nad mládeží*. Praha: Československý kompas, 1932.
- NOVOTNÁ, V. *Význam úzké spolupráce soudů a orgánů sociálně-právní ochrany dětí*. PRÁVO A RODINA, 2005, roč. 7., č. s. 4-7.
- NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E. *Zákon o sociálně právní ochraně dětí*. Praha: Linde, 2000. ISBN 80-86131-26-2.

POKORNÝ, V. TELCOVÁ, J. *Prevence sociálně patologických jevů*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky r. s., 2003. ISBN 80-86568-04-0.

PROTIVÍNSKÝ, M. *Prevence kriminality*. Praha: Armex, 1999. ISBN 80-86244-03-2.

PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-170-3.

ROZUM, J., KOTULAN, P. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009. ISBN 978-80-7338-090-8.

Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., kterým se přijímá Úmluva o právech dítěte.

ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže-komentář*. Praha: C. H. Beck, 2004. ISBN 80-7179-829-0.

ŠOLCOVÁ, I. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2947-3.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie : dětství, dospělost*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-414-4.

VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Print-Typia, 2001. ISBN 80-86384-00-4.

VEČERKA, K., HOLAS, J. *Mládež v kriminologické perspektivě*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009. ISBN 978-80-7338-079-3.

VEČERKA, K., HOLAS, J. *Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. ISBN 80-7338-033-1.

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Rodina a dítě. Sociálně-právní ochrana dětí*. Sbor. VOP – Sborník stanovisek č. 2. 2007, s. 14.

VICHLENDA, M., BÉREŠ, L. *Prevence kriminality pro studující a učitele policejních škol MV*. Praha: MV ČR, 2008.

VÝZKUMNÝ ÚSTAV KRIMINOLOGICKÝ. *Kriminalita mládeže*. Praha: Státní tiskárna, 1968.

ZAPLETAL, J., *Kriminologie*. Praha: PA ČR, 1996. ISBN 80-85981-28-9.

ZOUBKOVÁ, I., NIKL, J., ČERNÍKOVÁ, V., *Kriminalita mládeže*. Praha: PA ČR, 2001. ISBN 80-7251-070-3.

Právní normy

- Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve mládeži a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákona č. 40/2009, trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Elektronické zdroje

Portál Ministerstva vnitra České republiky, bezpečnost a prevence, [online], [cit. 2010]. Dostupné na WWW: <http://www.mvcr.cz/clanek/prevence-169232.aspx?q=Y2hudW09Ng%3D%3D>

Portál Novinky.cz, rubrika vztahy, [online], [cit. 2003-05-15]. Dostupné na WWW: <http://www.novinky.cz/zena/vztahy-a-sex/7907-rodina-ovlivnuje-dite-vic-nez-televize.htm>

Portál České televize, rubrika domácí, [online], [cit. 2010-01-14]. Dostupné na WWW: <http://www.ct24.cz/domaci/86903-kovarova-zridi-tym-kvuli-prolomeni-hranice-trestni-odpovednosti/>

Český statistický úřad, nezaměstnanost v ČR, [online], [cit. 2010-03-31]. Dostupné na WWW: http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/publ/3101-09-za_4__ctvrtleti_2009

Portál Ministerstva vnitra České republiky, odbor prevence kriminality [online], [cit. 2007-01-22]. Dostupné na WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/bezpecnost/delikventi.html>

Portál Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, prevence rizikového chování, [online], [cit. 2009-04-07]. Dostupné na WWW: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/strategie-prevence-socialne-patologickych-jevu-u-deti-a-mladeze>

Portál Ministerstva vnitra České republiky, statistické přehledy kriminality [online], [cit. 2008-05-26]. Dostupné na WWW: http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/statistiky/krim_stat/2008/index.html

Portál Policie České republiky, statistické přehledy kriminality [online], [cit. 2010]. Dostupné na WWW: <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-327216.aspx>

Portál Ministerstva vnitra České republiky, statistické přehledy kriminality [online], [cit. 2010]. Dostupné na WWW: http://aplikace.mvcr.cz/archiv2009/statistiky/krim_stat/2008/index.html

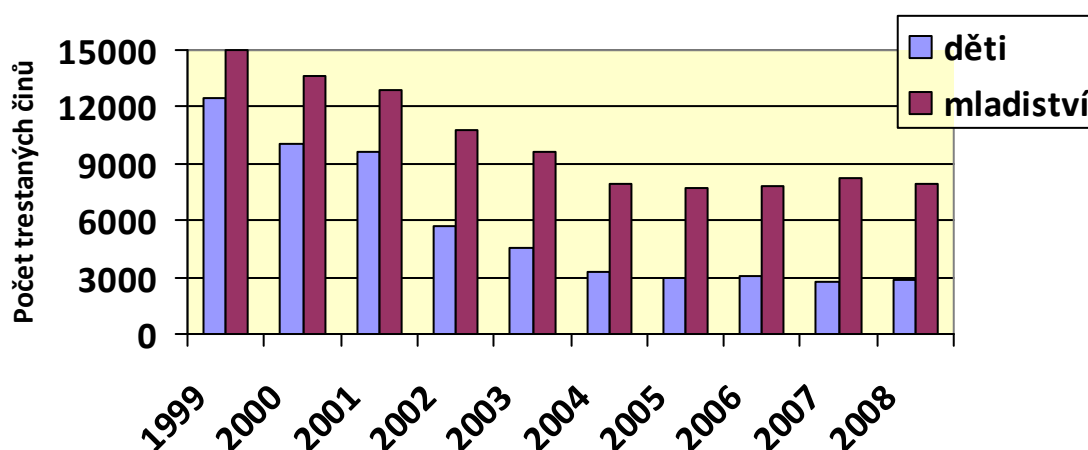
Portál Ministerstva vnitra České republiky, odbor prevence kriminality [online], [cit. 2010]. Dostupné na WWW: <http://www.mvcr.cz/clanek/seznamte-se-odbor-prevence-kriminality.aspx>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 Vývoj kriminality v ČR v letech 1998-2008.....	77
Příloha č. 2 Vývoj kriminality v ČR v roce 2009.....	79
Příloha č. 3 Přehled kriminality v Jihomoravském kraji v roce 2009.....	81
Příloha č. 4 Dotazník	83
Příloha č. 5 Nezaměstnanost v ČR.....	86
Příloha č. 6 Schéma Systému Včasné Intervence	87

Příloha č. 1 VÝVOJ KRIMINALITY DĚTÍ A MLADISTVÝCH V ČR V LETECH 1998-2008

Vývoj kriminality dětí a mladistvých v ČR v letech 1998-2008

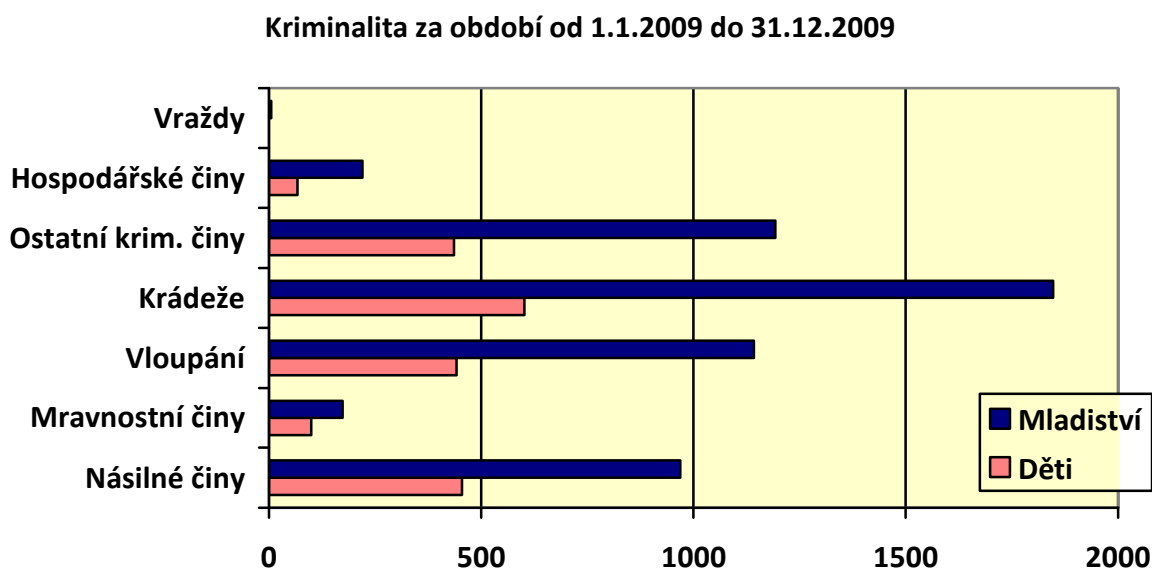

(Zdroj: Ministerstvo vnitra České republiky)

Od roku 2004, kdy vešel v platnost zákon o soudnictví ve věcech mládeže, došlo k poměrně výraznému poklesu ve všech ukazatelích kriminality mládeže. Tato tendence pokračuje i v následujících letech. Pouze v roce 2008 se zvýšil počet dětských pachatelů, ale naopak se snížil počet mladistvých pachatelů. Na druhé straně musím podotknout, že v posledních letech se mladiství dopouštějí závažnějších forem páchaní trestné činnosti. Dochází především k majetkovým proviněním, která jsou často doprovázena ničením věcí a brutalitou. Také počet loupeží spáchaných mladistvými pachateli se značně zvýšil. V neposlední řadě je nutné poukázat na vyšší společenskou nebezpečnost jednání mládeže s extremistickým podtextem a drogovou problematikou. Nejvyšší podíl pachatelů dětí byl v Moravskoslezském kraji (3,3%), Pardubickém a Jihočeském kraji (v obou krajích 2,9%), mladiství pachatelé měli nejvyšší podíl v kraji Moravskoslezském (7,4%) a v Karlovarském kraji (5,9%). V období 1998 až 2008 byl evidován nejvyšší počet vražd spáchaných dětmi v roce 1999 a 2004, kdy došlo ke čtyřem trestným činům, a mladistvými v roce 2004, kdy bylo vyšetřováno dvanáct trestných činů vraždy. Celkově bylo odsouzeno

2.882 mladistvých osob. K nejčastějším přečinům patřily majetkové trestné činy. 1.295 mladistvým bylo uloženo trestní opatření odnětí svobody s podmíněným odkladem, 535 osobám bylo nařízeno trestní opatření obecně prospěšné práce. Nepodmíněných trestných opatření bylo uloženo 208. A od potrestání bylo upuštěno v případě 208 mladistvých.

Příloha č. 2 PŘEHLED KRIMINALITY DĚTÍ A MLADISTVÝCH V ČR ZA ROK 2009

(Zdroj: Policie ČR)

Statistické přehled kriminality v celé České republice vykazuje 249 975 případů obecné kriminality. Z tohoto celkové počtu se 2136 případů týkalo nezletilých a 5808 mladistvých.

V roce 2009 se 5 mladistvých dopustilo trestného činu vraždy. A to v 1 případě vraždy loupežné, ve 3 případech to byla vražda motivovaná osobními vztahy a v 1 případě vraždy z jiných příčin.

Dále se nezletilí (455) a mladiství (969) nejčastěji dopouštěli násilných činů, jako je loupež, úmyslné ublížení na zdraví, vydírání, porušování domovní svobody, nebezpečné ohrožování, násilí na veřejném činiteli – policistovi apod.

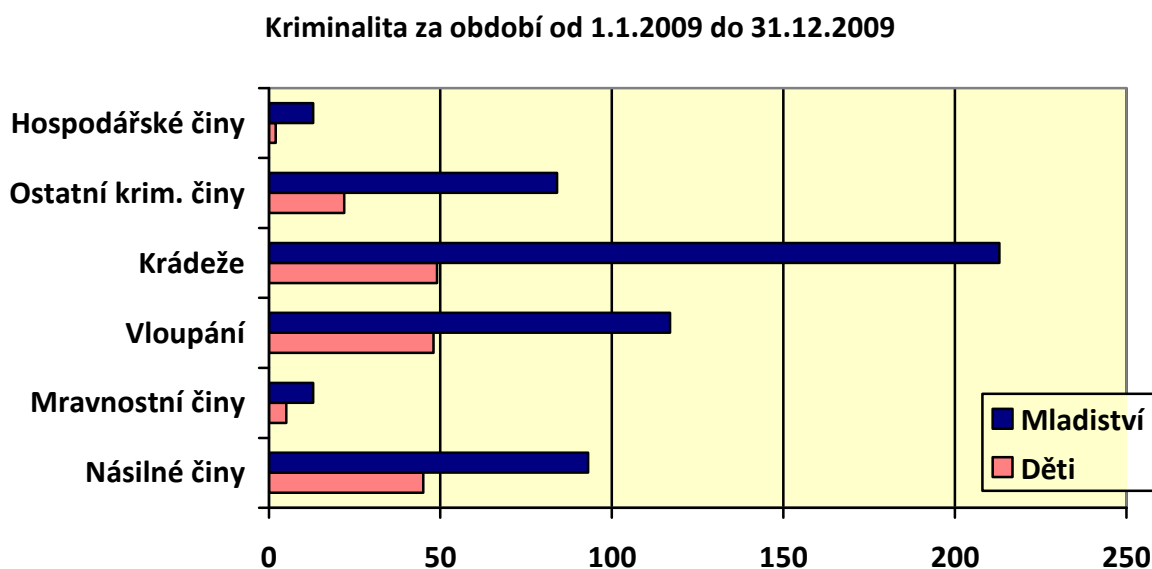
V oblasti mravnostních trestných činů se 13 nezletilých a 19 mladistvých dopustilo znásilnění. Dalšího závažného činu, pohlavního zneužívání, se dopustilo 75 nezletilých a 132 mladistvých. Dohromady nějaký mravnostní přečin spáchalo 100 nezletilých a 174 mladistvých.

Ve sféře majetkových činů také není podíl trestného jednání mladistvých a nezletilých zanedbatelný. Jedná se o 1145 nezletilých a 3472 mladistvých. Vloupání se dopustilo 442 nezletilých a 1412 mladistvých. Nejčastěji se jednalo o vloupání do restaurací, obchodů, kiosků, víkendových chatků, rodinných domů, ale také do škol. Trestného činu krádeže se dopustilo 602 nezletilých a 1847 mladistvých. Nejčastěji se toto trestné jednání týkalo kapesních krádeží, krádeží jednostopých a dvoustopých vozidel, krádeží z automobilů a v bytech.

27 nezletilých a 21 mladistvých založilo požár, 30 nezletilých a 409 mladistvých mařili výkon úředního rozhodnutí, 88 nezletilých a 131 mladistvých nedovoleně vyráběli a distribuovali psychotropní látky a jedy. Všechny tyto činy spadají do oblasti ostatních kriminálních činů, které celkem spáchalo 436 nezletilých a 1193 mladistvých.

Trestného jednání v oblasti hospodářských činů bylo evidováno 67 nezletilých a 221 mladistvých. Stejně jako v Jihomoravském kraji bylo nedovolené držení platební karty nejčastějším přečinem, a to u 53 nezletilých a 106 mladistvých. Dále se 13 mladistvých dopustilo zpronevěry, 9 mladistvých úvěrového podvodu a 3 zpronevěry.

Příloha č. 3 PŘEHLED KRIMINALITY DĚTÍ A MLADISTVÝCH V JIHOMORAVSKÉM KRAJI V ROCE 2009

(Zdroj: Policie ČR)

Za rok 2009 bylo v Jihomoravském kraji celkově zjištěno 30 095 trestných činů. Z tohoto počtu bylo 186 činů spácháno dětmi a 631 případů spácháno mladistvými. Nejvíce protiprávního jednání bylo spácháno v oblasti majetkové trestné činnosti, trestného činu krádeže se dopustilo 49 nezletilých a 213 mladistvých. Jednalo se především o krádeže kapesní, krádeže jízdních kol, dvoustopých motorových vozidel nebo krádež v jiných objektech. Trestného činu vloupání se dopustilo 48 nezletilých a 117 mladistvých. Týkalo se to hlavně vloupání do obchodů, restaurací, kiosků, víkendových chat nebo rodinných domů.

45 nezletilých a 93 nezletilých se účastnilo nějakého násilného činu. Šlo o loupeže, úmyslné ublížení na zdraví, nebezpečné vyhrožování a vydírání.

Mravnostních činů se dopustilo 5 nezletilých a 13 mladistvých. Po jednom případě v obou skupinách se jednalo o znásilnění. V ostatních případech to bylo pohlavní zneužívání.

Mezi ostatní kriminální činy se počítají takové případy jako je sprejerství, výtržnictví, maření výkonu úředního rozhodnutí nebo nedovolená výroba psychotropních látek a jedů. Takových činů se dopustilo 22 nezletilých a 84 mladistvých.

Podle statistiky se nezletilí a mladiství dopouštějí nejméně trestných činů v oblasti hospodářské kriminality, kdy pouze 2 nezletilí a 13 mladistvých neoprávněně drželi platební kartu.

PŘÍLOHA Č. 4

DOTAZNÍK

Dobrý den, jmenuji se Kristýna Prajková a jsem studentka 2. ročníku studijního oboru Sociální pedagogika na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. Píši diplomovou práci na téma Kriminalita dětí a mládeže. Ráda bych Vás požádala o vyplnění dotazníku.

Tento dotazník je anonymní a jeho výsledky budou použity pouze pro výzkum dané problematiky v mé diplomové práci.

U každé otázky, prosím, označte pouze jednu odpověď anebo doplňte.

Předem děkuji za spolupráci a pravdivé odpovědi.

1. Věk:

2. Pohlaví:

3. Rodina: úplná

4. Počet sourozenců:

neúplná (rodiče rozvedeni)

5. Máš ve škole nebo mimo školu svoji partu kamarádů? **Ano** **Ne**

6. Je v této partě nějaký vůdce? **Ano** **Ne**

7. Musel/a jsi splnit nějaký úkol, při kterém jsi porušil/a zákon,
aby ses mohl/a stát členem party? **Ano** **Ne**

8. Ukradl/a jsi někdy něco? **Ano** **Ne**

9. Jestli-že ano, kradl/a jsi:

Sám/a

S kamarádem/kamarádkou

10. Jakou věc si ukradl/a?

11. Kde jsi kradl/a?

- Doma
- Ve škole
- V obchodě
- Jiné místo

12. Zničil/a jsi někdy s kamarády úmyslně cizí věc? (např. sprejerství, rozbití okna apod.)

Ano **Ne**

13. Setkal/a ses už se šikanou?

Ano **Ne**

14. Ublížil/a jsi někdy fyzicky svému kamarádu/kamarádce?

Ano **Ne**

15. Máš nějaké osobní zkušenosti s alkoholem?

Ano **Ne**

16. Zkoušel/a jsi někdy kouřit?

Ano **Ne**

17. Vyzkoušel/a jsi nějakou nezákonnou drogu? (marihuana, pervitin, extáze apod.)

Ano **Ne**

18. Pokud ano, jakým způsobem jsi ji získal/a?

- Ve škole od kamaráda
- Mimo školu
- Od cizího člověka
- Jiným způsobem

19. Nabízel/a jsi ty sám/sama někomu nezákonnou drogu?

Ano **Ne**

20. Díváš se záměrně na televizní pořady, ve kterých se objevuje násilí?

Ano **Ne**

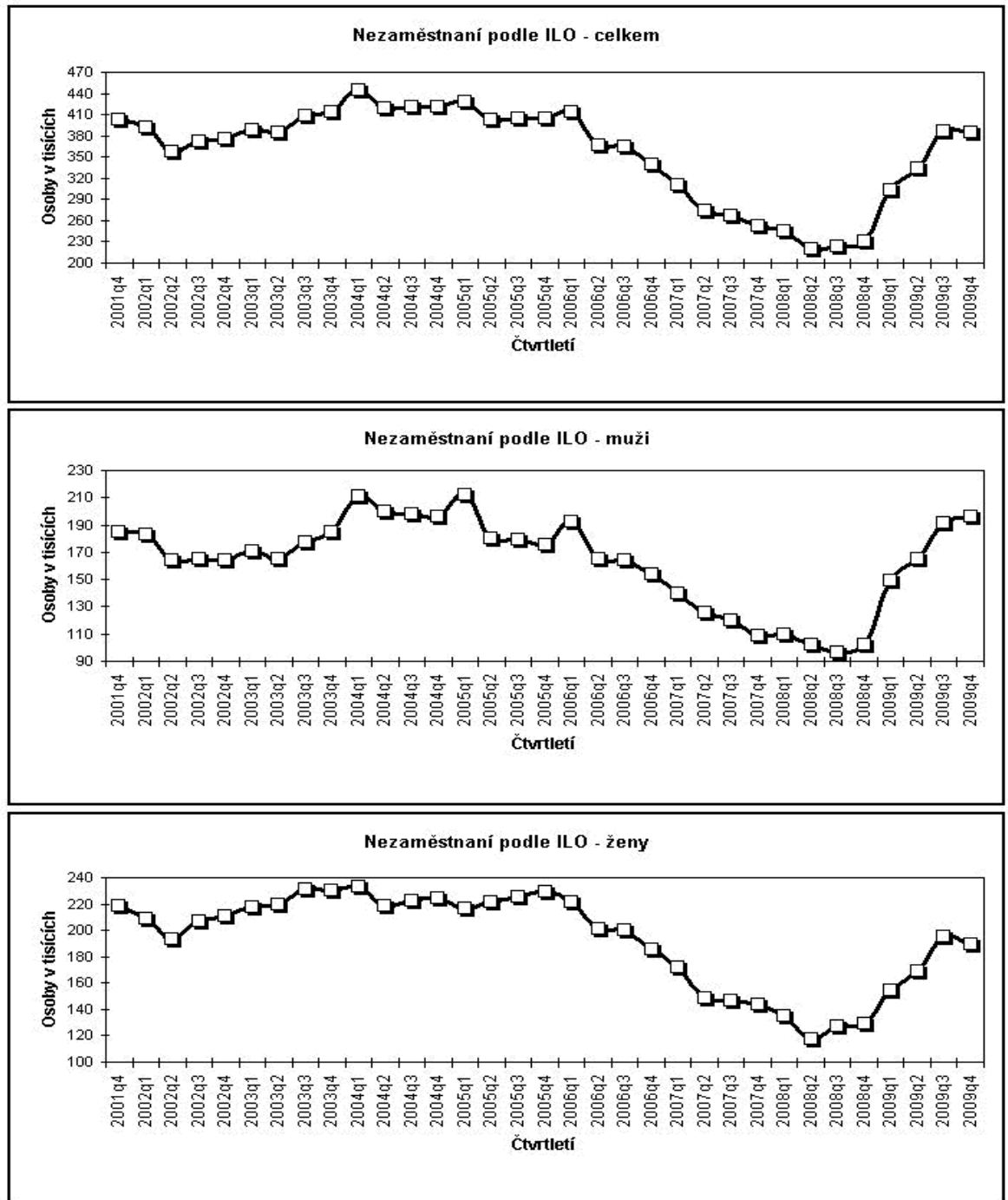
21. Hraješ počítačové hry, ve kterých se objevuje násilí? **Ano** **Ne**
22. Znáš věkovou hranice trestní odpovědnosti za své činy? **Ano** **Ne**
23. V kolika letech myslíš, že jsi odpovědný za své činy?.....
24. Víš, které osoby jsou nazývány nezletilými?
- Ve věku 0-15 let
 - Ve věku 0-18 let
 - Ve věku 0-20 let
25. Víš, které osoby jsou nazývány mladistvými?
- Ve věku 0-15 let
 - Ve věku 15-18 let
 - Ve věku 15-25 let

PŘÍLOHA Č. 5 NEZAMĚSTNANOST V ČR (PODLE VÝSLEDKŮ VÝBĚROVÉHO ŠETŘENÍ PRACOVNÍCH SIL ZA 4. ČTVRTLETÍ 2009)

Graf č. : 3

VÝVOJ POČTU NEZAMĚSTNANÝCH

Území : Česká republika

(Zdroj: http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/publ/3101-09-za_4_ctvrtleti_2009)

PŘÍLOHA Č. 6 SCHÉMA SYSTÉMU VČASNÉ INTERVENCE

(Zdroj: <http://www.mvcr.cz/clanek/seznamte-se-odbor-prevence-kriminality.aspx>)

